

İNSAN HAKLARI VE GÜVENLİK:

TÜRKİYE, İNGİLTERE VE FRANSA

THIERRY BALZACQ - YILMAZ ENSAROĞLU

TESEV

Türkiye Ekonomik ve
Sosyal Etüdler Vakfı

*Turkish Economic and
Social Studies Foundation*

İNSAN HAKLARI VE GÜVENLİK:

TÜRKİYE, İNGİLTERE VE FRANSA

TESEV
YAYINLARI

İNSAN HAKLARI VE GÜVENLİK: TÜRKİYE, İNGİLTERE VE FRANSA

TESEV YAYINLARI

Editör: Dilek Kurban

Yayına Hazırlayan: Derya Demirler, Elif Kalaycıoğlu, Ebru İlhan

Çeviri: Alev Özsoy

Kapak ve Kitap Tasarımı: Rauf Kösemen, Myra

Basıma Hazırlayan: Myra

Basım Yeri: Elosa

TESEV

**Türkiye Ekonomik ve
Sosyal Etüdler Vakfı**

Demokratikleşme Programı

Bankalar Cad. Minerva Han No: 2 Kat: 3

Karaköy 34420, İstanbul

Tel: +90 212 292 89 03 PBX

Fax: +90 212 292 90 46

info@tesev.org.tr

www.tesev.org.tr

Center for European Policy Studies

Congresplein 1 Place du Congres,

1000 Brussels, Belgium

Tel: +32 2229 39 11

Fax: +32 2219 41 51

info@ceps.be

www.ceps.be

Copyright © Mayıs 2008

Bu yayının tüm hakları saklıdır. Yayının hiçbir bölümü Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı'nın (TESEV) izni olmadan elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt veya bilgi depolama, vd.) yollarla çoğaltılamaz.

Bu proje Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu tarafından finanse edilmektedir. Proje içeriğinden TESEV ve CEPS sorumludur ve proje içeriği Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır. Bu rapordaki değerlendirme ve görüşler TESEV, CEPS ve AB'nin resmi görüşlerini yansıtmaz.

TESEV katkılarından dolayı Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, Açık Toplum Enstitüsü ve TESEV Yüksek Danışma Kurulu'na teşekkür eder.

İNSAN HAKLARI VE GÜVENLİK:

TÜRKİYE, İNGİLTERE VE FRANSA

THIERRY BALZACQ - YILMAZ ENSAROĞLU

MAYIS 2008

TESEV
YAYINLARI

İçindekiler

Giriş, 7

I. Türkiye’de İnsan Hakları ve Güvenlik, 10

- A. Tarihsel Arkaplan, 10
- B. Türkiye’de İnsan Hakları ve Güvenlik Çekişmesi, 10
- C. Kanun Koyucu ve Politika Yapıcıların Yaklaşımları, 12
- D. AB Reform Sürecinde Türkiye’de İnsan Hakları ve Güvenlik, 14

II. AB Üye Devletlerinde Terörle Mücadele: İngiltere ve Fransa Örneği, 19

İngiltere, 19

- A. Yasal ve Siyasi Gelişmeler, 19
- B. Radikalleşmenin Önlenmesi, 19
- C. İstihbarat, 20
- D. Polis Soruşturma ve Kovuşturması, 21
- E. Yabancılar Kanunu, 21
- F. Kontrol Mekanizmaları, 22
- G. İnsan Haklarının Korunmasına ve Güvenliğin Sağlanmasına Dair Hükümlerin Dengelenmesi, 22

Fransa, 25

- A. Yasal ve Siyasi Gelişmeler, 25
- B. Radikalleşmenin Önlenmesi, 25
- C. İstihbarat, 26
- D. Polis Soruşturma ve Kovuşturması, 26
- E. Yabancılar Kanunu, 27
- F. Kontrol Mekanizmaları, 27
- G. İnsan Haklarının Korunmasına ve Güvenliğin Sağlanmasına Dair Hükümlerin Dengelenmesi, 28

İngiltere ve Fransa Arasında Karşılaştırma, 28

III. Sonuç, 30

IV. Siyasa Önerileri, 31

Giriş

İnsan hakları ve güvenlik arasında bir gerilim olduğuna ilişkin tartışmalar, uzunca bir süreden beri yapılmaktadır. Aslında güvenlik de bir insan hakkı olduğuna göre, teorik olarak böyle bir gerilimin ve dolayısıyla tartışmanın olmaması gerekir. Ne var ki, güvenlik dendiğinde bireyin değil, devletlerin güvenliği daha çok öne çıkarılmaktadır. Devletlerin güvenliği söz konusu olunca da, insan haklarıyla güvenlik, özel olarak da ulus devletlerin 'milli güvenlikleri' arasında bir gerilim, kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim tarih, devletlerin, güvenlik gerekçesiyle insan haklarını nasıl kısıtladıklarının ya da insan hakları ihlallerini nasıl meşrulaştırmaya çalıştıklarının örnekleriyle doludur.

Bu raporda güvenlikle insan hakları arasındaki sorunlu ilişki, somut bir şekilde ele alınmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'deki durum iki Avrupa Birliği (AB) ülkesindeki (Fransa ve İngiltere) durumla karşılaştırılmaktadır. Ulus devletlerin endişeleri ile vatandaşların hak ve özgürlükleri arasındaki gerilim, II. Dünya Savaşından sonra muhtelif insan hakları belgeleri ile düzenlenmiştir. Türkiye bu belgelerin pek çoğunu imzalamış ancak onaylamamıştır.¹ Bu süreçte Batılı hükümetler insan hakları konusuna büyük bir hassasiyet göstermişlerdir. Bununla birlikte, 11 Eylül olayından sonra başta ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya olmak üzere Batı'nın insan hakları konusundaki hassas yaklaşımının yerini ulusal güvenliğin sağlanmasıyla ilgili endişeler almıştır. Batı'da güvenliği sağlamak amacıyla çıkarılan yeni yasalar ve yeni yönetmelikler, yalnızca insan haklarını ciddi şekilde kısıtlamakla kalmamış, aynı zamanda büyük mücadelelerden sonra kazanılan pek çok hakkı da ortadan kaldırmıştır. Buna karşılık Türkiye'de daha uzun bir süredir, Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana güvenlik kaygıları ön plandadır ve devlet politikalarının tespitinde ve yasama sürecinde güvenlik kaygıları belirleyici olmuştur. İnsan hakları ise, 'Türkiye'ye özgü koşullar' gerekçe gösterilerek güvenlik adına geriye, ikinci plana itilmiştir.

İnsan hakları, devletler açısından hiçbir zaman güvenlikten daha önemli ve öncelikli bir konuma sahip olamadıysa da, 11 Eylül, güvenlik ve insan hakları arasındaki ilişkiler açısından önemli bir kırılma noktasıdır. Bu tarihten sonra ABD ve İngiltere başta olmak üzere Batı demokrasileri, benzer saldırılara tekrar maruz kalmamak için yeni düzenlemeler geliştirmişlerdir. Örneğin, 'terörle mücadele' veya 'güvenlik' adına işkence ve kötü muamele yasağı ya da mültecilerin, işkence veya kötü muamele görebilecekleri ülkelere zorla geri gönderilmemesi (*non-refoulement*) gibi insan haklarının temel ilkelerini yoğun biçimde ve açıkça ihlale başlamışlardır. Çok sayıda insan, insan hakları açısından büyük riskler taşıyan ülkelere geri gönderilmiştir. Sonuç olarak 11 Eylül ile birlikte, terörizmin önlenmesi en önemli siyasi sorun haline gelmiştir. Böylece, daha önce gelişmekte olan ülkelere insan hakları ihlalleri gerekçesiyle müdahaleyi ahlaki bir sorumluluk olarak gören Batılı hükümetler, kendi güvenlikleri söz konusu olduğunda, insan haklarını kolaylıkla feda edebilmişlerdir.

Türkiye'de de insan hakları hiç bir zaman güvenliğin önünde ve üstünde tutulmamıştır. Aynı şekilde, 11 Eylül öncesinde Batı'da görülen insan hakları duyarlılığı da Türkiye'de hiçbir zaman aynı derecede görülmemiştir. Güvenlikçi bakış açısının belirleyici rolü ve yeri, ülkedeki tüm siyasi sorunların, başından itibaren birer güvenlik ve asayiş sorununa indirgenmesine yol açmıştır. Bu nedenle, Türkiye'de güvenlik ya da terörle mücadele adına yapılan düzenlemeler ve uygulamalar ile Türkiye'nin karşılaştığı terör sorunlarının ortaya çıkışının 11 Eylül saldırıları ile ilişkisini kurmak mümkün gözükmemektedir. Hatta Türkiye'de, Amerika ve Avrupa'da yaşananın tam tersine bir süreç yaşandığı dahi söylenebilir. Nitekim Batı'da terörle mücadele adına insan haklarını kısıtlayan düzenlemeler yapılır ve güvenlik önlemleri artırılırken, Türkiye'de AB müktesebatına uyum sürecinde mevcut yasal düzenlemelerdeki insan haklarının kapsamı genişletiliyordu. Bununla birlikte, bir etkileşimi de not etmek gerekmektedir. Türkiye, AB süreci kapsamında insan haklarını geliştiren ve daha çok güvence altına alan yasalar çıkarırken Batı'da gelişen bu olumsuz süreç, Türkiye'deki otoriter eğilimli çevreleri ve güvenlik bürokrasisini kaydedilen ilerlemeyi geriye çevirme konusunda cesaretlendirmiştir. Onların baskısı

¹ Türkiye, öncelikle bu insan hakları belgelerinden bir kısmını çekince ile imzalamış ve ancak yakın bir geçmişte, Kopenhag kriterleri ve Avrupa Birliği (AB) süreci dolayısıyla onaylamıştır.

altında kalan hükümet de, kısa bir süre önce yapılan bazı düzenlemeleri kaldırmış ve yerlerine daha sınırlayıcı hükümler getirmiştir. Son Terörle Mücadele Kanunu ve Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu, bunun tipik örneklerindedir. Sonuç olarak, 11 Eylül'ün Türkiye için Batı devletlerindeki gibi bir milat olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü istisna olması gereken olağandışı yönetim rejimleri Türkiye'de süreklileştirilmiş, adeta olağanlaştırılmıştır. Sıkıyönetim ve olağanüstü hal uygulamaları uzun yıllar boyunca sürdürülmüş, 'güvenlik' gerekçesiyle bir dizi askeri darbe yapılmış, Kürt sorunu ve özellikle 1984'ten sonra eylemleri görülür hale gelen PKK bağlamında yöntem olarak terörle mücadele öne çıkmıştır. Bunlar vesilesiyle de temel politikaların belirlenmesinde, iç ve dış tehditlere karşı güvenlik kaygıları esas alınmıştır. Dolayısıyla Cumhuriyet tarihi boyunca toplumu ehlileştirmeye ve denetim altına almaya yönelik güvenlik politikaları, hem anayasa ve yasalarda, hem de uygulamada egemen olmuştur. O yüzden de bu raporda güvenlik-insan hakları ilişkisi Türkiye bağlamında sadece terörle mücadele kapsamında ele alınmayacak, bu ilişki Cumhuriyet'le beraber kurulan otoriter devlet yapılanması çerçevesinde tartışacaktır.

11 Eylül sonrası düzenlemeler ve politikalar, doğal olarak insan hakları savunucularını derin bir hayal kırıklığına uğratmıştır. Örneğin Uluslararası Af Örgütü (UAÖ), 2005 Raporu'nda, ABD'nin 11 Eylül saldırılarından sonra "terörle mücadele karşı savaş" ilan etmesinden beri İngiltere'nin insan haklarını, hukukun üstünlüğünü ve yargının bağımsızlığını çiğneyip zedelediğini ileri sürmüştür.² Gelişmiş ülkelerle, yıllardır hak ihlallerini bir yönetim pratiğine dönüştürmüş geliştirmekte olan ülkeler arasındaki yakınlaşma, insan hak ve özgürlüklerine olumsuz yaklaşımları daha da güçlendirmiştir. Çünkü bu politika değişikliği, Rusya ve Mısır başta olmak üzere pek çok ülkenin otoriter liderlerini, kendi insan hakları karşıtı politikalarını meşrulaştırma konusunda daha da cesaretlendirmiştir.³ Mesela, 11 Eylül'den sonra Mısır'da, hiçbir şiddet eylemine karışmamış, hatta şiddet karşıtı oldukları eskiden beri bilinen *Müslüman Kardeşler Örgütü* mensupları başta olmak üzere, yüzlerce siyasi muhalif, "şüpheli" kategorisine sokularak tutuklanmıştır. Aralarında aydınların, akademisyenlerin ve doktorların da bulunduğu muhalifler, uluslararası adil yargı kurallarına aykırı biçimde askeri mahkemelerde ya da olağanüstü güvenlik mahkemelerinde yargılanıp cezalandırılmışlardır.⁴

Geçmiş yıllarda Batılı ülkeler, insan hakları ihlallerinden ötürü Türkiye dâhil pek çok ülkeyi kınıyor ve bu ülkelerin güvenlik gerekçesiyle yaptıkları savunmalar da onları ikna etmiyordu. Ne var ki, 11 Eylül'den sonra benzer uygulamalar, Batılı ülkeler tarafından yapılmaya başlanmıştır. Amerika'nın Guantanamo Bay üssünde ya da İngiltere'nin Belmarsh Cezaevinde herhangi bir suçlama yapılmaksızın süresiz tutulan 'şüpheli teröristler'in maruz kaldığı muameleler, geçmiş yıllarda çokça eleştirilen Türkiye, Mısır ve Zimbabve gibi ülkelerdeki uygulamalardan farksızdı, hatta daha kötüydü. Üstelik tüm bunlar, İngiltere gibi hak ve özgürlüklerden yana çok güçlü bir geleneğe sahip bir ülkede ve daha önemlisi; öğrenci hakları, barış, sendikalaşma, savaş karşıtı ve nükleer silahlanma karşıtı hareketlerden gelen Robin Cook, Clare Short ve Jack Straw gibi bakanların yer aldığı bir hükümet döneminde yaşanıyordu.⁵

İngiltere hükümetinin bu uygulamaları, diğer siyasi partilerin, medyanın ve toplumun bakış açısını da önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle 7 Temmuz'da Londra'da yaşanan acı olaylar, hükümet ve bir kısım medya tarafından, çıkarılmak istenen baskıcı yasaların meşrulaştırılması için kullanılmıştır. Ağustos 2005'de, yani Londra'daki bombalı saldırılardan kısa bir süre sonra, Başbakan Tony Blair 12 maddelik bir terörle mücadele planı açıklamıştır. Şüpheli bombacıların tamamı İngiltere yurttaşı olsalar da, söz konusu plan, İngiltere vatandaşı olmayan yabancıları hedefliyordu. Daha önceki yıllarda kabul edilmiş olan 2000 tarihli "Terör Kanunu" (*the Terrorism Act*) ve 2001 tarihli "Terörle Mücadele, Suç ve Güvenlik Kanunu" (*the Anti-Terrorism, Crime and Security Act*) yürürlükte olmasına rağmen, Ekim 2005'de şüphelileri 90 gün gözaltında tutmaya da imkân veren "Terörü Önleme Kanunu" (*the Prevention of Terrorism Act*) parlamentoya sunulmuştur. 90 günlük gözaltı süresi Avam Kamarası tarafından reddedilmiş ama önceden 14 gün olan gözaltı süresi, 28 güne çıkarılmıştır. Bu arada 'terörizmin övülmesi ve cesaretlendirilmesi' suçu ihdas edilmiştir. Bunun yanı sıra kimlik kartı, iltica yasası gibi başka düzenlemelerle de bu politika pekiştirilmeye çalışılmıştır. Zaten dünyanın en katı terörle mücadele kanunlarına sahip olan İngiltere'nin yeni terörle mücadele yasaları çıkarmasını eleştiren UAÖ, yeni yasaların, kazanımları yok eden ve ciddi insan hakları ihlallerine yol açacak düzenlemeler içerdiğini ileri sürmüştür.⁶ Fransa'da Ulusal Bilgi ve Özgürlükler Komisyonu (*Commission nationale de l'informatique et des libertés – CNIL*), çeşitli durumlarda Fransız hükümetini terörizmle mücadelede yüzyıllar boyu süren mücadeleler ile kazanılmış hakların reddine yol açacak radikal yöntemlerin benimsenmemesi konusunda uyarılmıştır.

2 Uluslararası Af Örgütü (2005). *United Kingdom: Human rights are not a game. Şu adresten ulaşılabilir: <http://web.amnesty.org/library/index/engneur4504>.*

3 Paul Hoffman (2004). "Human Rights and Terrorism." *Human Rights Quarterly*. Vol. 26, s.932-955.

4 Human Rights Watch (2003) *In the Name of Counter-Terrorism: Human Rights Abuses Worldwide: A Human Rights Watch Briefing Paper for the 59th Session of the United Nations Commission on Human Rights*. Mart 25, 2003. Şu adresten ulaşılabilir: <http://www.hrw.org/un/chr59/counter-terrorism-bck4.htm#P20239289>.

5 *The Guardian* (12/05/1997). (Robin Cook's speech on the government's ethical foreign policy.) Londra.

6 *Amnesty International Reports* (2005).

Sonuç olarak, Batı'da yapılan bu tür yeni düzenlemeler, sadece o ülkelerde değil, tüm dünyada insan haklarının gerilemesine, askıya alınmasına yol açmıştır. Dahası, yaşanan gelişmeler, böylesine baskıcı, yasakçı, insan haklarına aykırı düzenlemelerle terörist saldırıların önlenmesinin de mümkün olmadığını göstermiştir. Tam tersine, terörle mücadele ya da güvenlik adına izlenen yeni politikalar, toplumlar arasında gerginlik ve kutuplaşmayı artırmaktan başka bir işe yaramamıştır, yaramamaktadır.

Gelişmiş Batı ülkelerindeki bu politika değişikliği, bu dönemde AB uyum süreci dolayısıyla olumlu yasal düzenlemeler yapan Türkiye'yi de olumsuz etkilemiştir. 2005'ten itibaren Türkiye'de de terörün yeniden tırmanması ve milliyetçi çevrelerin yapılan reformlara muhalefet etmesi nedeniyle hükümet, Batı'yı örnek alarak yeni kısıtlamalara gitmiştir. Hükümet, Batı'nın 11 Eylül sonrası gelişen baskıcı politikalarını, insan hakları reformlarında geri adım atan yeni yasaları meşrulaştırmak için kullanmıştır. Yani uzun yıllardan beri Türkiye'yi eleştiren Batı, bu sefer kendi politikaları ile kötü örnek olmuştur.

Savunduğumuz fikir şudur: Teröre karşı yürütülen savaş, özgürlük ile güvenlik arasındaki dengeyi öylesine temelden değiştirmiştir ki, AB'ye üye devletler ile üye olmayan devletler arasında bu alanlardaki farklılıkların devam etmesi son derece güçtür. Ancak şu hususun da dikkate alınması gerekir; bu raporda bizzat AB incelenmemektedir; zira bu konu daha önce Thierry Balzacq ve Levent Korkut tarafından kaleme alınan bir çalışmada irdelenmiş ve konuya ilişkin politika önerileri sunulmuştur.⁷ Bununla birlikte, burada incelenen üç ülkede teröre karşı verilen mücadeleyi tam manasıyla anlayabilmek açısından AB'nin önemli bir çerçeve teşkil ettiği de açıktır.

Bu raporun birinci bölümünde genel hatlarıyla Türkiye'deki reform süreci ve Türkiye'nin insan hakları ve güvenlik açısından durumu, son yasal ve siyasi gelişmeler ışığında incelenmektedir. İkinci bölümde insan hakları-güvenlik ilişkisi açısından iki AB ülkesi (Fransa ve İngiltere) arasındaki farklılıklar ele alınmaktadır. Burada amaç, Türkiye'deki gelişmelerin, gerçekten de söylendiği gibi emsalsiz gelişmeler olup olmadığını değerlendirmektir. Üçüncü bölümde ise güvenliği insan haklarına uygun şekilde sağlamak için bir dizi politika önerisinde bulunmaktadır.

7 Levent Korkut ve Thierry Balzacq (2006) "Security Needs and the Protection of Human Rights in the Struggle Against Terrorist Violence: The Situation in EU and Turkey," şu adresten ulaşılabilir:http://www.tesev.org.tr/eng/events/TESEV_CEPSWorkshopConclusionReport-Final-ENG.pdf

I. Türkiye’de İnsan Hakları ve Güvenlik

Türkiye’de insan hakları alanında özellikle son bir kaç yılda yapılan düzeltmeleri ve iyileştirmeleri doğru şekilde değerlendirebilmek için, öncelikle bu sorunun kökenine inmek gerekmektedir. Her şeyden önce, 12 Eylül darbecilerinin hazırladığı ve halen yürürlükte olan 1982 Anayasasının gerek hazırlanma şekli, gerekse içeriği demokratik değildir. Pek çok değişikliğe uğramış olmasına karşın, mevcut anayasa halen Türkiye’de insan haklarının iyileştirilmesi ve devletin demokratikleştirilmesi karşısındaki en büyük engeli teşkil etmektedir; zira ‘evrensel’ insan hakları ve demokrasi kavramları bu anayasa ile ‘yerel’e indirgenmiş ve haklar ve özgürlükler ‘devletin sürekliliğinin temini’ adına geri plana atılmıştır.

A. TARİHSEL ARKAPLAN

Türkiye’nin hukuki düzenindeki bu problem, kuşkusuz 1982 Anayasası ile başlamamıştır ve sadece bu anayasanın ürünü değildir. Güvenliği esas alan bakış açısı, Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren belirleyici bir yere sahiptir ve bu yüzden de o zamandan beri güvenliği esas alan, güvenlik adına hak ve özgürlükleri sınırlayan, istisnai yolları ve yöntemleri adeta süreklileştiren düzenlemeler göze çarpmaktadır. Bunların tamamı çok uzun bir liste oluşturmaktadır. Ancak bu düzenlemelerin, önemli sonuçlar doğurmuş ve insan haklarını en çok etkilemiş olanlarından bazılarını aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablodan da anlaşılacağı üzere, terörle mücadele, Türkiye’deki güvenlik – insan hakları ilişkisinin tamamını açıklamaktan uzaktır. Özellikle “Takrir-i Sükûn Kanunu”, “Sıkıyönetim Kanunu”, “Olağanüstü Hal Kanunu” gibi yasalar, güvenliği yegâne parametre olarak kabul eden istisnai olağanüstü yönetim sistemleri öngörmektedirler.

“Türk Ceza Kanunu”, “Terörle Mücadele Kanunu”, “Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun” gibi yasalar ise, güvenliği sağlama adına uygulanacak yaptırımları ve yargı kurumlarını düzenlemektedir. Ne var ki, bu düzenlemeler ve kurumlar aracılığıyla, hangi dönemlerde ne kadar insanın gözaltına alındığı, tutuklandığı ve mahkûmedildiği tam tespit edilememektedir. Suçların tanımlanmasındaki belirsizlikler yüzünden ne resmi kurumlar sağlıklı veriler açıklamakta, ne de sivil toplum örgütleri bir izleme ve raporlama yapabilmektedirler. Örneğin, resmi politikalara aykırı yayın yapan bir gazetenin yazarı ya da çalışanı, resmi kurumlarca ‘terör’ suçlusu olarak görülebilmektedir. Oysa aynı kişi ulusal ve uluslararası insan hakları örgütlerinin raporlarında ifade özgürlüğü ihlal edilen bir kurban olarak yer alabilmektedir.

B. TÜRKİYE’DE İNSAN HAKLARI VE GÜVENLİK ÇEKİŞMESİ

Türkiye Cumhuriyeti, çok dinli, çok dilli, çok kültürlü ve değişik etnik grupların yüzyıllarca bir arada yaşadığı bir imparatorluğun bakiyesi üzerinde, askerler tarafından kurulmuştur. Yeni kurulan bu devlet, tüm geçmişini inkâr ederek, çok farklı kültürlere sahip insanlardan yepyeni bir ulus yaratma projesini resmi ideoloji olarak benimsediği için de, tüm farklılıkları ortadan kaldırarak, homojen bir toplum oluşturma ideali peşinde koşmuştur. Doğal olarak bu projeye herkes bir yerlerinden itiraz etmiş ve karşı çıkmıştır. İlk yıllarda kurucu askeri kadro, yasaklar koyarak, çeşitli baskılar kurarak, çok sayıda insanı cezalandırarak, sürgün ederek, hatta zaman zaman da asarak rejimi oturtmaya çalışmıştır. Bu uygulamalara karşı çıkan herkes, tüm siyasal muhalifler “düşman” olarak tanımlanmıştır.⁸ Bu yaklaşım da, güvenlik ve savunma ya da dış güvenlik ve iç güvenlik kavramları ve alanlarının tamamen birbirine karışmasına yol açmıştır.

8 Yılmaz Ensaroğlu, “28 Şubat Kurumsallaştı.” *Son Klasik Darbe: 12 Eylül Söyleşileri*. Aykırı Yayınları, İstanbul 2005. s. 141 – 173.

Tablo I: Türkiye’deki Terörizmi Önleme ve Güvenliği Sağlamaya Yönelik Temel Kanunlar

Kanunun Adı	Yaptığı düzenlemeler
785 sayılı TAKRİR-İ SÜKÛN KANUNU 03.03.1925	İrtica ve isyanın önlenmesi, toplumsal düzenin, huzur ve sükûnun bozulması tehlikesini doğuracak örgütlenmeleri, kışkırtmaları ve yayınları yasaklama konusunda hükümete tam yetki verilmiş ve muhalifleri yargılayan ve verdiği sayısız idam cezalarıyla ünlenen İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur.
765 sayılı TÜRK CEZA KANUNU 13.03.1926	Devlete karşı işlenen suçlar; 141, 142 ve 163. madde gibi güvenlik gerekçesiyle insan haklarını sınırlayan düzenlemeler getirilmiştir. Bu maddeler, 12.04.1991 tarihinde çıkarılan Terörle Mücadele Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır.
1402 sayılı SIKIYÖNETİM KANUNU 13.05.1971	Ülkenin tamamında ya da bir bölümünde tam bir askeri yönetimin oluşturulmasına ve komutanların olağanüstü yetkilerle donatılmasına imkân sağlamıştır.
2845 sayılı DEVLET GÜVENLİK MAHKEMELERİNİN KURULUŞ VE YARGILAMA USULLERİ HAKKINDA KANUN 16.06.1983	Devlet aleyhine ve Cumhuriyet’e karşı işlenen suçlara bakmakla görevli ve güçlendirilmiş yetkilerle donatılmış özel mahkemeler kurulmuştur. Bu mahkemeler, 16.06.2004 tarihinde kaldırılmıştır.
2935 sayılı OLAĞANÜSTÜ HAL KANUNU 25.10.1983	Doğal afet, salgın hastalık, ağır ekonomik bunalım ya da kamu düzenini bozacak çapta şiddet eylemleri karşısında uygulamaya konulan bir başka olağanüstü rejim düzeni geliştirilmiştir. Bu kanun, esasen 12 Eylül askeri darbesinin izlerini unutturmak amacıyla sıkıyönetim dışında, biraz daha sivil görünümlü bir istisnai yönetim düzeni getirmiştir. Bu sistemde de valiler özel ve çok güçlü yetkilerle donatılmıştır.
3713 Sayılı TERÖRLE MÜCADELE KANUNU 12.04.1991	Terör suçları ve bu suçlara verilecek cezalara ilişkin sistematik bir düzenleme yapılmıştır.
5233 sayılı TERÖR VE TERÖRLE MÜCADELEDEN DOĞAN ZARARLARIN KARŞILANMASI HAKKINDA KANUN 17.07.2004	Terörden ve/veya terörle mücadeleden zarar görenlerin zararlarının karşılanması amacıyla düzenlenmiştir.
5237 sayılı TÜRK CEZA KANUNU 26.9.2004	“Terör örgütünün amacının propagandasını yapmak” gibi (Md. 220/8) yeni suçlar ihdas edilmiştir. Terörle Mücadele Kanunu Madde 8 gibi, AB Uyum Paketleriyle kaldırılan kimi düzenlemeler, küçük değişikliklerle bu kanuna sokulmuş ve yeniden yürürlüğe konulmuştur.
5271 sayılı CEZA MUHALEMESİ KANUNU 04.12.2004	DGM’lerin yerine görev yapacak “Özel Görevli Ağır Ceza Mahkemeleri” kurulmuştur.
5532 sayılı TERÖRLE MÜCADELE KANUNUNDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR KANUN 29.06.2006	Eski kanundaki hükümler yeniden düzenlenmiş, bazı cezalar ve güvenlik görevlilerinin yetkileri artırılmıştır.

Tüm politik sorunlarını militarist bakış açısıyla asayiş ve güvenlik sorununa indirgeyen Türkiye, uzun yıllar boyu güvenlik gerekçesiyle olağanüstü rejimlerle yönetilmiştir. Olağanüstü rejimler, insan hakları ihlallerinin daha çok yoğunlaşmasına, kolaylaşmasına ve süreklileşmesine yol açmıştır. Hatta Türkiye’de olağanüstü rejim, büyük ölçüde olağan rejim haline dönüştürülmüştür; istisna ve geçici olmaktan çıkarılıp, kural haline getirilmiş ve süreklileştirilmiştir. Örneğin Cumhuriyet’in ilan edilmesinden, son olağanüstü hal yönetiminin⁹ kaldırıldığı 2002 yılına kadar geçen yaklaşık 80 yıllık sürenin neredeyse 41 yılında olağanüstü yönetim usulleri uygulanmıştır. Yine, 1923–1987 yılları arasındaki 64 yıllık sürenin yaklaşık 26 yılı sıkıyönetim altında geçmiştir.¹⁰

Bu politikalarla toplumun, ülkenin etrafını kuşatmış dış düşmanlarla ve bir türlü yok edilemeyen iç düşmanlarla mücadele etme zorunluluğuna inanmasına çalışılmış ve büyük ölçüde başarılı olunmuştur. Bu güvenlikçi bakış açısı, kaçınılmaz olarak bir taraftan devletin kutsallaştırılarak yüceltilmesine, diğer taraftan da insan haklarının devlet karşısında ikinci plana itilmesine yol açmıştır. Bu yüzden, insan haklarının korunmasında en önemli mekanizma olan yargının da Türkiye’de

9 Cumhuriyet tarihi boyunca, ülkenin özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerinde değişik dönemlerde, farklı adlar altında olağanüstü yönetim rejimleri uygulanmıştır. Son olarak 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra sıkıyönetim ilan edilmiş ve 1987’ye kadar sürdürülmüştür. Bu arada, 25 Ekim 1983’te 2935 sayılı “Olağanüstü Hal Kanunu” kabul edilmiş ve 1987’de bu kanuna dayanılarak hükümetin istemi ve meclisin onayı ile PKK’nın saldırılarını önleme amacıyla olağanüstü hal yönetimine geçilmiştir. 46 kez meclis kararıyla uzatılan olağanüstü hal yönetimi, 1994’ten itibaren aşamalı olarak, 2002’de de tamamen kaldırılmıştır.

10 Yılmaz Ensaroğlu, “İnsan hakları ve güvenlik ikilemini aşmanın yolları.” *Yeni Şafak*, 27 Şubat 2007.

temel işlevi, insanın haklarından çok rejimin çıkarlarını ve güvenliğini korumak olmuştur. Yine bu nedenle, Türkiye’de yargı yetkisinin istisnai kullanımı da süreklileştirilmiştir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında İstiklal Mahkemeleri, 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonrasında Yassıada Mahkemesi, 12 Mart 1971 askeri müdahalesi ve 12 Eylül 1980 askeri darbelerinden hemen sonraki dönemlerde daha yoğun olmak üzere on yıllarca hükmünü sürdüren Sıkıyönetim Mahkemeleri, on binlerce politik muhalifi cezalandırmıştır. Daha sonra bu mahkemeler, özel öncelik ve imtiyazlarla donatılarak Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) adıyla süreklileştirilmiştir. AB’ye uyum adına çıkarılan 8. paket olarak bilinen ve 7 Mayıs 2004 günü kabul edilen 5170 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun” ile DGM’ler kaldırılmıştır. Ancak uygulamaya bakıldığında, DGM’lerin sadece tabelalarının kaldırıldığı, buna karşın aynı kadrolarla görev ve işlevlerini Ağır Ceza Mahkemeleri adı altında sürdürdükleri görülmektedir.

Öte yandan Türkiye’de yargıda görülen çift başlılığın, yargıç bağımsızlığı ve güvencesinin sağlanmasının ve hukuk devletinin gerçekleşmesinin önünde en büyük engel olduğu sıkça belirtilmektedir. Çünkü ceza yargılaması alanında adli ceza mahkemeleri ve askeri mahkemeler, görev konuları aynı olmasına rağmen farklı kuruluşlara sahip kılınmışlardır. Bu durum yargılama birliği ilkesini ortadan kaldırmakta; doğal, bağımsız ve güvenceli yargıçlar önünde yargılanma ilkesini yok etmektedir. Söz konusu iki başlılık, idari yargı alanında da yaşanmaktadır. Danıştay’a rağmen, 12 Mart 1971 askeri muhtırasının ardından, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kurulmuştur.

Kuşkusuz özgürlük ve güvenlik gerilimiyle ilgili tüm sorunlar, sadece güvenlik bürokrasisi ve yargıdan kaynaklanmamaktadır. Türkiye’de egemen bürokratik yönetim geleneği ile siyaset arasındaki ilişki de insan haklarını önemli ölçüde etkilemektedir. Sivil ve siyasi haklara ilişkin talepler, bürokrasinin çizdiği çerçeveyi aşmamaktadır; bürokratik yönetim geleneğinin gölgesindeki siyaset de bu çerçeveyi kıramamaktadır. Siyasi, dini, etnik, kültürel ve benzeri hak talepleri, hep bu duvara çarpmaktadır. Muhalefette iken birbirinden farklı olan siyasi partiler, iş başına geldiklerinde, bu yapı onları kendine (ya da birbirlerine) benzetmekte, seçim programlarındaki insan haklarına ilişkin vaatler, hükümet olunduğunda ‘devlet gerçekleri’ne tâbi kılınmaktadır.

C. KANUN KOYUCU VE POLİTİKA YAPICILARIN YAKLAŞIMLARI

Türkiye’nin insan hakları sorununun sadece hukuki ya da yasal bir sorun olmadığını, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir sorun olduğunu öncelikle belirtmek gerekmektedir. Toplumun zihin dünyasında, uluslararası standartlara uygun bir insan hakları algısının yerleşmiş olduğunu ileri sürmek oldukça zordur. Kanun koyucular ve karar vericiler olarak milletvekillerinin, hükümet üyelerinin ve kamu görevlilerinin durumunun, bu genel tablodan farklı olduğunu ileri sürebilmek için de herhangi bir neden bulunmamaktadır. Tam aksine, gerek Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Adalet Komisyonu ve İçişleri Komisyonu’nda görev yapan milletvekilleriyle yapılan görüşmeler,¹¹ gerekse insan hakları – güvenlik gerilimini belirgin olarak yansıtan yasalarla ilgili meclis komisyon ve genel kurul tutanakları, buna dair olumsuz bulgularla doludur.

Kuşkusuz, kanun koyucuların ve karar vericilerin insan hakları ve insan hakları – güvenlik ilişkisi ile ilgili birikimleri, perspektifleri ve duyarlılıkları farklılık göstermektedir. Bu bakımdan, ilgili kişilerden bazılarının olumlu ya da olumsuz yaklaşımlarından çok, yasama sürecini insan hakları açısından tartışmak ve bu süreçlerde insan haklarının ne ölçüde gözetildiği ve özellikle güvenlik bürokrasisinin etkisi/rolü üzerinde durmak daha anlamlı olacaktır.

TBMM’nin söz konusu komisyonlarında yer alan milletvekillerinin içinde, daha önceden insan hakları alanında çalışmış ya da bu alana ilgi duyan kişi sayısı, yok denecek ölçüde azdır. Buna rağmen, güvenliği de bir insan hakkı olarak gören, dolayısıyla bir çelişki, gerilimden ziyade güvenliği, yaşama hakkı başta olmak üzere insan haklarını tamamlayan bir unsur olarak değerlendiren üyeler olduğu kaydedilmelidir. Bu milletvekilleri, mevcut sistem içerisinde milletvekilliğinin zaten çok zaman alan bir görev olduğundan yakınmış ve genel olarak milletvekillerinin Türkiye’deki ve dünyadaki insan haklarına ilişkin gelişmeleri izleyemediklerini açıkça belirtmişlerdir.

Teorik olarak, siyasal partilerin programları ve projeleri ile hükümet programlarındaki öncelikler doğrultusunda ilgili Bakanlık, sorunun nasıl çözüleceğine ilişkin öngörülerde bulunmakta ve yasa tasarısı taslağı metnini hazırlamaktadır. Esasen bürokratlar tarafından hazırlanan metinler, Bakanlar Kurulunca onaylandıktan sonra tasarı olarak TBMM Başkanlığına, Başkanlıkça da ilgili ihtisas komisyonuna gönderilmektedir. Teknik bir çalışma olarak gözükse de, yasa yapımı esasen siyasi bir faaliyettir ve siyasi tercihler belirleyici rol oynamaktadır. Bununla birlikte uygulama farklılık göstermektedir. Çünkü milletvekilleri, genellikle düzenleme yapılacak konularda gerekli donanımına sahip

¹¹ Bu çalışma kapsamında, TBMM Adalet ve İçişleri Komisyonlarının tutanak ve raporları incelenmiştir. Ayrıca, İnsan Haklarını İnceleme ve Adalet Komisyonlarından birer milletvekiliyle mülakat yapılmış, İnsan Haklarını İnceleme, İçişleri, Adalet ve Anayasa Komisyonlarından yaklaşık on milletvekili ile de enformel görüşmeler yapılmıştır. Bu bölümdeki tespit ve değerlendirmeler, o görüşmelerde alınan not ve kayıtlara dayanmaktadır. Ancak adlarının açıklanmaması amacıyla referans verilmeyecektir.

bulunmamaktadırlar. Dolayısıyla, mensup oldukları partinin konumuna göre, “benim hükümetimin, bakanımın ya da bürokratomun teklifi; dokunmadan onaylayalım” teslimiyeti; ya da “bu iktidarın teklifi, engelleyelim/bozalım” ön yargısı, tutumların belirlenmesinde daha çok rol oynamaktadır.

Çoğunluk, iktidar partisinin ya da partilerinin elinde olduğundan, gelen tasarı ya da teklifler, genellikle komisyonlarda aynen kabul edilmekte ve genel kurula gönderilmektedir. Kaldı ki, partinin de lideri olan Başbakanlar, “benim bakanımın/bürokratomun getirdiği tasarımı savunmak zorundasınız” diyerek, tasarı veya tekliflerin milletvekillerinin önerleriyle değiştirilmesinden ciddi rahatsızlık duymaktadırlar. Bu çalışma biçimi o kadar kanıksanmıştır ki, iktidar partisine mensup bir milletvekilinin tartışılan tasarı ya da teklifin aleyhinde görüş açıklaması, muhalefet partilerine mensup milletvekilleri tarafından bile yadırganmakta ve “sen kendi hükümetinin tasarısına nasıl itiraz edersin?” denilerek karşı çıkmaktadır. Bu arada konu kamuoyuna yansımış ve tasarı veya teklif metni ile ilgili çeşitli sorunlar dile getirilmişse, genel kurulda zayıf da olsa müdahale edilmesi ve düzeltilmesi ihtimali söz konusu olabilmektedir.

Yasa yapım süreçlerinin işleyiş biçimi de, yasamanın, olması gerekenin tam tersine, tamamen yürütmenin denetimi altında olduğunu göstermektedir. Tasarı ya da teklifler, ilgili komisyona, genellikle bir gün önce gelmekte ve komisyon hemen toplanmaktadır. Her yurttaşı yakından ilgilendiren son derece önemli tasarıları, komisyon üyesi milletvekilleri, çoğunlukla daha önce hiç okuyamadan tartışmak zorunda kalmaktadırlar. Komisyonların işleyişi, komisyonların birbirleriyle ilişkileri ve ihtisas komisyonu – genel kurul ilişkilerinin yeterince demokratik, katılımcı ve şeffaf olduğunu ileri sürmek de mümkün gözükmemektedir. Her şeyden önce, genel olarak komisyon başkanları ve grup başkan vekilleri, parti genel başkanları tarafından belirlenip atanmakta, üyeler de onları seçmek zorunda bırakılmaktadırlar. Komisyon üyeleri ise, gruplar tarafından belirlenmektedir. Özetle, milletvekili de olsa, birey dikkate alınmamaktadır. Bu nedenle, milletvekilleri hangi düzenlemeye ‘kabul’, hangi düzenlemeye ‘ret’ oyu vereceklerine kendi başlarına karar verememektedir. Çoğu zaman milletvekilleri, zaman ve imkân darlığından, neyi kabul ya da reddettiklerini bilme imkânına bile sahip olamamaktadırlar. Ancak komisyon başkanı eğer demokrat, özgürlükçü bir kişiyse, her üyeye söz vermekte ve tüm üyelerin tartışmalara katılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Tali komisyonlarda ise, gelen tasarı ya da teklifin esası, çoğu kez hiç tartışıl(a)mamaktadır.¹²

Milletvekillerinin kanun teklifi hazırlayıp sunma hakkı teorik olarak varsa da, uygulamada milletvekillerinin kendi başlarına teklif hazırlayıp TBMM Başkanlığına sunmalarına izin verilmemekte, hazırladıkları teklifleri parti grubuna vermeleri istenmektedir. Grup yönetimi uygun buluyorsa, Meclis Başkanlığına teklifi yollamakta, aksi takdirde elinde tutmakta ve milletvekillerinin kendi başlarına yasama girişimlerinde bulunması, böylece önlenmiş olmaktadır. Genel olarak hükümet tasarılarına iktidar partisi/partileri milletvekillerinin neredeyse tamamı genellikle olumlu oy vermektedir. Çünkü milletvekillerinin, siyasi partilerin geliştirdikleri disiplin kurallarına aykırı hareket etme şansı bulunmamaktadır. Komisyon toplantılarında karşıt tutumlar arttığında, komisyon hemen çalışmalarına ara vermekte ve ilgili bakan ya da grup başkanvekilleri, itiraz eden milletvekilleriyle bir araya gelmekte ve ‘itirazcı’ üyeler hemen ‘ikna’ edilmektedirler.

Bürokrasinin çok dikkatli çalıştığı ve getirilen yeni bir düzenlemenin, yürürlükte olan bir başka düzenlemeyle çelişki oluşturması halinde, bu durumun komisyon çalışmaları sırasında hemen dile getirildiği belirtilmektedir. Ancak insan hakları belgeleri söz konusu olduğunda, böylesine yeterli ve sistematik bir duyarlılık ve yaklaşımın ortaya çıkmadığı anlaşılmaktadır. Anayasanın 90. maddesinde yapılan ve ulusal mevzuatla uluslararası sözleşmelerin çelişmesi durumunda, uluslararası hükümlerin esas alınacağı yolundaki değişikliğe rağmen,¹³ Türkiye’de yasama süreçlerinde, insan haklarına uygunluk denetimi yapılmamaktadır. TBMM’nin yasama görevini yerine getirirken, Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası insan hakları belgelerini ve bu belgelerin düzenlediği insan hakları standartlarını genel olarak gözetmeye çalıştığı ileri sürülmekteyse de, uygulamanın bu iddiayı doğrulamadığı görülmektedir. Kaldı ki, bu belgelerin imzalanması ve onaylanması sürecinde Türkiye’nin koyduğu çekinceler bile başlı başına önemli bir sorun oluşturmaktadır.¹⁴

12 Yasama sürecinde hükümetten gelen tasarılar ya da milletvekillerinden gelen teklifler Meclis Başkanlık Divanı tarafından önce ilgili komisyona gönderilmektedir. Eğer tasarı ya da teklif, birden fazla komisyonun çalışma alanına giriyorsa ya da birden fazla komisyonun inceleyip görüşmesine ihtiyaç duyuluyorsa, o takdirde Başkanlık Divanı, bir esas komisyon, bir ya da daha fazla sayıda da tali/ikincil komisyon belirlemektedir. Tali komisyonlar çoğunlukla, yollanan metni inceleyip gördükten sonra raporunu esas komisyona yollamaktadır. Esas komisyon metin üzerindeki köklü değişiklikleri yapmaktadır.

13 7 Mayıs 2004 tarihli ve 5170 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun”un 7. maddesi ile, anayasanın 90. maddesinin son fıkrasına şu cümle eklenmiştir. “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.”

14 Türkiye, onayladığı pek çok uluslararası insan hakları sözleşmesine çekinceler koymuştur. Örneğin Birleşmiş Milletler’in “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”nin 15/2-4; 16/1-c, d, f, g ve 29/1. maddelerine çekince koymuş ve 9/1 maddesi için beyanda bulunmuş; “Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi” ile “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi”ni 3 beyan ve 1 çekince ile, “BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”sini de 17, 29 ve 30. maddelerine çekince koyarak onaylamıştır. Keza Avrupa Konseyi’nin “Avrupa Sosyal Şartı”nı 2, 3, 5, 6, 8 ve 15. maddelerine çekince koyarak, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”ni de, bu sözleşmenin “Tevhidi Tedrisat Kanunu”nun hükümlerini çiğnemeceği çekincesi ile onaylamıştır.

Yasayapım süreçlerine ilişkin uygulamalarabakıldığında da, özellikle güvenliği ilgilendiren tasarı ve tekliflerin incelenmesi ve ihtisas komisyonlarıyla genel kurulda tartışılması sırasında, insan haklarının göz önünde bulundurulduğunu ileri sürmek zordur. Dolayısıyla TBMM'nin yasama faaliyetlerinin insan haklarına uygunluğunun denetimi için ciddi bir yapılanmaya ihtiyaç bulunmaktadır. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, özel bir kanunla kurulmuş olmasına rağmen, esasen bir ihtisas komisyonu değildir; bir denetim komisyonudur. Ancak bu denetim görevini, incelemeleri sonucu hazırladığı raporları genel kurula sunarak yerine getirmektedir; yasama faaliyetlerini denetleyememektedir.

Sonuç olarak, yasama faaliyetlerinde asıl aktör bürokrattır; bütün inisiyatif, bürokrasinin elindedir. Yasa metinleri genellikle 'devletin güvenliği'nden yana tavır sergileyen güvenlik bürokrasisi tarafından hazırlanmakta, siyasetçiler de savunmaktadır. Tüm bunlara ek olarak, yasa yapım süreçlerinde, özellikle güvenliği ilgilendiren düzenlemelerde 'bize özgü koşullar' mutlaka devreye girmekte ve iktidar partisi ya da partilerinin politik tercihleri ya da muhalefet partilerinin aykırı düşünceleri, bürokrasi tarafından ileri sürülen 'ihtiyaçlar' karşısında tutunamamaktadır. Tüm bu süreçler boyunca gerçekten bağımsız hareket edebilen ve özgürce tercihlerde bulunabilen yasa koyucu bir bireyden söz etmek mümkün değildir. Ayrıca bürokratlar konu hakkında milletvekillerinden daha bilgili ve deneyimli oldukları için, yasama süreci siyasi bir süreçten tamamen bürokratik bir sürece dönüşmektedir.

Güvenliği ilgilendiren yasa tasarıları ve teklifleri, neredeyse tamamen güvenlik bürokrasisi tarafından hazırlanmaktadır. İlgili bakanlık, metin hazırlama sürecinde güvenlikle ilgili kurumların temsilcileriyle birlikte çalışmaktadır. Bu temsilciler, yasa metinlerinin asıl tartışıldığı yer olan ihtisas komisyonlarının çalışmalarına da katılmakta ve tartışmalarda doğrudan yer almaktadırlar. Güvenlik bürokrasisi, önerilen düzenlemenin bir 'ihtiyaç' olduğunu dile getirdiğinde, hükümet de dâhil olmak üzere, iktidar ve muhalefetin temsilcileri susmakta ve karşı çıkamamaktadırlar. Böyle olunca da, güvenlik adına çıkarılması talep edilen düzenlemelere, hele insan hakları gerekçesiyle karşı çıkmak, başlı başına cesaret istemekte, en ağır suçlamaları göğüslemeyi gerektirmektedir.

Komisyon üyesi milletvekilleri, insan haklarından ve güvenlik politikalarından yana yeterli donanıma sahip olmadıkları için, sorunlu düzenlemeleri fark etmekte de zorlanmaktadır. Kaldı ki, milletvekilleri, önerilerine getirilen metinde insan haklarına aykırılıklar ya da yürürlükteki mevzuatla çelişen düzenlemeler gördüğünde de, parti yönetiminin tutumlarına aykırı olan düşüncelerini açıklayamamaktadırlar. Ancak, taslak aşamasında bürokrasiden ya da akademik çevrelerden katılan uzmanlar söz hakkı bulabilirlerse, var olan çelişkilerden ya da başka ülkelerdeki uygulamalardan söz edebilmektedirler. Bu tür açıklamalar da, genellikle sadece dinlenmekte ve kararları etkileyememektedir. Buna karşılık, güvenlik bürokrasisi, doğrudan ve tamamen güvenlikle ilgili olmayan ama içinde güvenliği dolaylı yoldan da olsa ilgilendiren düzenlemeler bulunan yasa tasarısı ve tekliflerinin görüşülmesi süreçlerinde dahi, mutlaka komisyon ve genel kurul çalışmalarına ya doğrudan katılmakta ya da lobi faaliyetlerinde bulunarak istedikleri doğrultuda düzenlemeler yaptırmaya çalışmaktadırlar.

Konuya ilişkin çarpıcı bir örnek vermek gerekirse: Kaçakçılıkla mücadele operasyonlarına katılan güvenlik görevlilerine ikramiye verilmesiyle ilgili düzenlemenin¹⁵ tartışıldığı bir komisyon toplantısında bir milletvekili, "yaptıkları görev gereği zaten sahip oldukları birtakım haklar var" diyerek, bu tür teşvik amaçlı ilave düzenlemelere karşı çıkınca, toplantıda bulunan güvenlik görevlilerinin "dağda, sınırda teröristle, kaçakçıyla çatışmak, burada masa başında konuşmak kadar kolay değil" şeklindeki tepkileriyle karşılaşmıştır. Bunun üzerine tartışmaya son verilerek güvenlik görevlilerinin istediği düzenleme hemen kabul edilmiştir.

D. AB REFORM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI VE GÜVENLİK

Türkiye'de özellikle son birkaç yılda yapılan düzenlemelerin, insan hakları açısından ne kadar anlamlı olduğunu doğru değerlendirebilmek için sorunun temelini inmek gerekmektedir. Öncelikle, halen yürürlükte olan ve 12 Eylül darbecilerinin hazırladığı 1982 Anayasasının, sadece oluşturulma biçiminin değil, içeriğinin de demokratik ve özgürlükçü anlayışı dışlayıcı ve otoriter nitelikte olduğunu kaydetmek gerekmektedir. Bunca değişiklik yapılmasına rağmen mevcut anayasa, hâlâ Türkiye'de insan haklarının geliştirilmesinin ve devletin demokratikleşmesinin önündeki en büyük engel durumundadır. Çünkü bu anayasa ile insan hakları ve demokrasi kavramları yerelleştirilmiş, hak ve özgürlükler, devlet ve otoriteye tâbi kılınarak ikinci sıraya atılmıştır. Yani üstünlük, evrensel hukuk ilkeleri ya da insan hakları standartlarına değil, anayasaya ve yasalara verilmiştir.

Türkiye'nin insan haklarını geliştirmek için yaptığını ileri sürdüğü ama aslında Kopenhag Siyasi Kriterlerini karşılamış olmak adına çıkardığı *uyum* ya da *reform paketlerine* rağmen, insan hakları sorunlarının hala sürüyor olmasının

15 21 Mart 2007 günü kabul edilen 5607 sayılı "Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu" nun 23. maddesi, kaçak zanlı ile eşya yakalanması halinde muhbir ve el koyanlara ödenecek ikramiyelerle ilgili esas ve usulleri düzenlemektedir.

üzerinde durmak gerekmektedir. AB uyum süreci bağlamında çıkarılan reform paketlerinin, pek çok olumlu düzenleme getirmesine rağmen, Türkiye'nin insan hakları sorunlarını çözmede yetersiz kaldığı görülmektedir. Ayrıca bu yasaların getirdiği düzenlemeler, uygulamaya yansıtılmamıştır; idare, yasama organının çıkardığı kanunları uygulamamak için ciddi bir direnç göstermiştir.

Öte yandan, basit bir inceleme dahi, uyum paketlerinin iyi bir hazırlık yapılmadan ve Türkiye'nin mevcut insan hakları sorunlarının köklü ve kalıcı çözümü için nasıl bir düzenlemeye ihtiyaç olduğu üzerinde ciddi düşünülmeden çıkarıldığı izlenimini vermektedir. Çünkü çeşitli iç ya da dış dinamiklerin etkisiyle, ama özellikle AB'nin istemlerini karşılama zorunluluğu duyularak birtakım değişiklikler yapılmış fakat sorunların gerçekten çözülmesi değil, mevcut eleştirilerin bertaraf edilmesi daha çok önemsenmiştir.

Elbette bu paketler, gerçekten önemli birtakım olumlu düzenlemeler getirmiştir. Örneğin Olağanüstü Hal bölgesi de dâhil olmak üzere gözaltı sürelerinin kısaltılması; yargıda coğrafi ayrımcılığın giderilmesi; DGM kapsamında sorgulanan ve yargılanan kişilerin gözaltına ilk alındıkları andan itibaren avukat yardımından yararlanabilmesi, idam cezasının kaldırılması gibi düzenlemeler, ayrıca "Basın Kanunu," "Dernekler Kanunu" gibi bazı yeni yasalar, özgürlük alanlarının ciddi ölçüde genişlemesini sağlamıştır. Bununla birlikte, MGK'daki sivil üye sayısının arttırılması gibi anlamsız ya da "devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü" ve "Cumhuriyetin temel ilkeleri" gibi, hiçbir uluslararası sözleşmede olmayan kimi kriterlerle ifade özgürlüğünün kısıtlanması gibi kabul edilemeyecek düzenlemeler de bu paketlerde yer almıştır.

AB'ye uyum adına Haziran 1999'dan itibaren gerçekleştirilen yasal düzenlemelere bir bütün olarak bakıldığında şu görülmektedir: Daha önce bazı kanunların kimi maddelerinde değişiklikler yapılmış ve bu değişiklikler birbiri içinde çeşitli çelişkiler doğurmuştur. Daha sonra ise, her düzenleme ilgili yasa değiştirilerek yeniden yapılmıştır. Diğer bir anlatımla, "Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"ların yerine "Türk Ceza Kanunu," "Ceza Muhakemesi Kanunu," "Basın Kanunu," "Dernekler Kanunu" gibi derli toplu kanunlar çıkarılmıştır ki, bu bile tek başına olumlu bir gelişmedir. Ama ne yazık ki, hükümet de meclis de, bu düzenlemelerin kamuoyunda tartışılmasına izin vermediği gibi, ne uzmanlarla, ne de konuyla ilgili sivil toplum kuruluşlarıyla herhangi bir tartışma, müzakere yapılmamıştır. Dolayısıyla bu kanunlar da, içerdikleri ciddi eksiklikler ya da çelişkiler yüzünden kısa zamanda tekrar ele alınmayı gerektirmiştir.

2002 ve 2003 yıllarında çıkarılan uyum paketleriyle, "Terörle Mücadele Kanunu"nda (TMK) kimi değişiklikler yapılmıştır. Bir bütün olarak ele alındığında, insan hakları çevrelerince yetersiz bulunsa da, bu değişikliklerin özgürlük – güvenlik gerilimi açısından olumlu olduğunu belirtmek gerekir. Ancak 2004 yılında Türkiye'nin güneydoğu bölgesinde şiddetin yeniden tırmanışa geçmesi ve 2005'ten itibaren güvenlik bürokrasisinin, çıkarılan paketlerin terörle mücadelede yetkilerini ciddi ölçüde kısıtladığı gerekçesiyle yapılan değişikliklere açıktan karşı çıkmaya başlaması, insan haklarını geliştirme amaçlı reform sürecinde ciddi bir kırılmaya neden olmuştur.

Özellikle dönemin Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök'ün, 5 Ağustos 2005'te yaptığı "Türk Silahlı Kuvvetleri, (...) bölücü terör örgütüne karşı mücadelesini kısıtlanmış yetkilerine rağmen özveriyle sürdürmektedir ve sürdürmeye devam edecektir (...)"¹⁶ yolundaki açıklamadan sonra, o zamana kadar çıkarılmış uyum paketlerinin güvenlik güçlerinin elini kolunu bağladığına ve terörle mücadelede zayıf düşmelerine yol açtığına dair tartışmalar iyice artmıştır. Aynı günlerde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın bir grup aydınla Kürt sorununun çözümü konusunda yaptığı istişare esnasında ve daha sonra Diyarbakır'da Kürt sorununun varlığını kabul etme yolunda yaptığı açıklamalar, hükümetin, medyanın ve bazı muhalefet partilerinin de desteğiyle, güvenlik bürokrasisi tarafından adeta kuşatılması sonucunu doğurmuştur.

Bu süreçte dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt'ın Şemdinli olaylarında¹⁷ ve bu olaylarla ilgili hazırlanan iddianamede adının geçmesi üzerine ordunun iddianameyi hazırlayan Van Cumhuriyet Savcısı Ferhat Sarıkaya'ya çok sert tepki vermesiyle, Büyükanıt hakkında herhangi bir işlem yapılması şöyle dursun, savcıya görevden el çektirilmiştir. Bu arada, Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Dairesi Başkanı Sabri Uzun, parlamento soruşturma komisyonuna Şemdinli olayları ile ilgili yaptığı açıklamalardan ordunun rahatsız olması üzerine görevden alınmıştır. Oysa Şemdinli iddianamesiyle, güvenlik adına işlenen insan hakları ihlallerinin ve hukuk dışı eylemlere bulaşan kamu görevlilerinin soruşturulması için çok önemli bir kapı aralanmıştı. Çünkü iddianameye göre jandarma, istihbarat operasyonlarında yasa dışı uygulamalar içinde idi. Bu yüzden yerel jandarma komutanının cezalandırılması istenirken, Büyükanıt'la ilgili suçlamalar, Genelkurmay Askeri Savcılığı'na iletilmişti. Doğal olarak Şemdinli İddianamesi,

16 Bkz. İtir Toksöz ve Volkan Aytar, "Güvenlik Gelişmeleri ve Basın Yansımaları: 2005'e Genel Bir Bakış," *Almanak Türkiye 2005: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim*, TESEV Yayınları: İstanbul, 2006, s. 245-246.

17 9 Kasım 2005 günü, Hakkâri'nin Şemdinli ilçesinde bir kitapevinin bombalanması sonucu bir kişi öldü, yedi kişi de yaralandı. Bombalama eylemi ile ilgili olarak ikisi astsubay üç kişi tutuklandı. Dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Yaşar Büyükanıt'ın tutuklu sanıklardan birisi hakkında yaptığı "Tanırım, iyi çocuktur" açıklaması, yargıyı etkilemeye teşebbüs olarak değerlendirildi. Daha sonraki günlerde sanık astsubayların daha önce de birtakım hukuk dışı olaylara karıştıkları ileri sürüldü ve Orgeneral Büyükanıt'la da geçmişte uzun süre birlikte çalıştıkları anlaşıldı.

hükümetle ordu ilişkilerinde yeni ve ciddi bir gerilime yol açmıştır. Hükümetin önde gelen yetkilileri, iki kurumu (ordu ve yargı) hedef alma çabalarının boşuna olduğunu, çünkü her iki kurumun da son derece saygın olduğunu ve hükümetin bu kurumlar arasındaki bir tartışmada yer almayacağını açıklamışlardır. Fakat hükümet, esasen yanlış olan bu tutumunu da sürdürememiştir. Adalet Bakanı'nın talimatıyla savcı hakkında soruşturma açılmış ve kısa sürede savcı Sarıkaya açığa alınmıştır. Oysa yaşanan, yargı ve ordu arasında bir tartışma değil, ordunun hukuk ve yargı denetimi altına alınıp alınamayacağı sorunu idi. Böylece, hukukun üstünlüğünü sağlama yolunda Türkiye bir kez daha kaybetmiştir.

Bu gelişmelerden sonra hükümet, TMK'da köklü değişiklikler öngören bir yasa tasarısı hazırlamış ve Nisan 2006'da TBMM Başkanlığına göndermiştir. Adalet Komisyonu, esas komisyon olarak tasarıyı görüşmek üzere, 2 ve 10 Mayıs 2006 tarihlerinde toplanmıştır. Bu toplantıların tutanakları incelendiğinde, genellikle hukukçulardan oluşan üyelerin, genel hukuk kuralları çerçevesinde bir terörle mücadele düzenlemesi yapmaktan ziyade, teröre karşı olduklarına dair duygusal konuşmalar yaptıkları görülmektedir. Bu toplantıda muhalefet milletvekilleri, "terörle mücadele konsepti konusunda Milli Güvenlik Kurulunun kararlarının bu yasaya yansıtılmadığından" yakınmışlardır. Kaldı ki, bir muhalefet milletvekilinin şu itirazı, hem güvenlik bürokrasisinin yasama faaliyetlerindeki yeri/rolü, hem de yasa koyucuların perspektifi ve demokratik ve siyasi kültür düzeyi açısından başka bir yoruma ihtiyaç bırakmayacak kadar açık derslerle doludur:

"Eğer terörle mücadelede önerilenler, terörle mücadele edenlerin, yıllardan beri birikimi olanların önerilerini kabul etmiyorsanız, onların önerileri yerine siz kendi önerilerinizi getiriyorsanız, bu bir siyasi öneridir o zaman. O zaman bu yasadaki getirilen değişiklikler, Terörle Mücadele Yasasındaki değişiklikler değildir, yeni bir af düzenlemesidir ve bu bir siyasi karardır. Bu siyasi kararı da AKP Hükümeti veriyor."¹⁸

Yine aynı milletvekilinin şu tepkisi de, üzerinde durmayı hak etmektedir: "Bu Türkiye, Türkiye'nin mutabık kalmadığı, Türkiye'nin kurumlarının mutabık kalmadığı değişikliklerin hep Başbakanlıkta yapıldığını mı öğrenecek?"¹⁹ Muhalefetin bu tutumu karşısında hükümetin tavrı da pek farklı değildir. Hükümeti temsilen aynı toplantıda bulunan Adalet Bakanı Cemil Çiçek de, üyeleri ikna etmek için şu yola başvurmuştur: "Bu bir devlet ihtiyacı olarak hükümetlerin önüne gelmiştir. Devlet ihtiyacı. Bu bir şey ifade ediyor mu size?"²⁰ Bu toplantıda Bakan Çiçek, güvenlikle özgürlük arasında bir denge kurmaya çalıştıklarından söz etmiş ve bunun dışında özgürlükler sorunu dile getirilmemiştir. 10 Mayıs 2006 günü yapılan toplantıda ise çok az sayıda da olsa bazı üyeler, "bu düzenlemenin özgürlükler ile güvenlik arasındaki dengeyle ilgili bir düzenleme olduğuna" değinerek özgürlüklerden yana tutum takınmışlardır. Bu üyeler, tasarının hukuk devletini zaafa uğratacağına, insan haklarına aykırı uygulamalara yol açacağına ve terörle mücadele adına hukuk dışı eylem ve işlemlerde bulunulacağına ilişkin kaygılarını belirtmişlerdir. Dahası, bu üyeler, söz konusu tasarıyla, önceden kaldırılmış düzenlemelere geri döndüğünü ve bu tasarının özgürlüklere karşı haksız hukuksuz bir saldırı mahiyetinde olduğunu ileri sürmüşlerdir.²¹

29 Haziran 2006 tarihinde 5532 sayılı "Terörle Mücadele Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"un Meclis'te kabul edilmesiyle birlikte, güvenliği sağlamak adına pek çok özgürlüğün ciddi bir tehdit altına sokulduğunu ileri sürülmüştür. Bu yasayla "Türk Ceza Kanunu"nda geçen 50 suç, "bir terör örgütünün faaliyetleri dâhilinde" işlendikleri takdirde "terör suçu" olarak belirlenmiştir. Yine bu yasayla basına verilen cezalar arttırılmış, hâkim ve savcılara, süreli yayınları bir aya kadar durdurma yetkisi verilmiştir. Yine bu yasa, şüphelilerin tutabileceği avukat sayısını bire indirmiş ve hâkimlere, şüphelilerin avukatlarıyla görüşmelerini 24 saat yasaklama yetkisi vermiştir. Ayrıca hâkimlere, şüphelilerle avukatları arasındaki görüşmelere bir devlet memurunun katılmasına izin verme yetkisini tanımıştır.

Aynı kanun, güvenlik görevlilerinin şüpheli konumuna gelmeleri halinde ise, üç avukat tutmalarına izin vermekte, bu avukatların ücretlerinin belirlenmiş normal ücretlerin üstünde olabilmesine imkân tanımakta ve bütçeden karşılanmasını öngörmektedir. Aynı şekilde şüpheli konumundaki güvenlik görevlileri, savcılar ve hâkimler için devlet korumasını arttırmakta ve terörle mücadele alanında görev yapmış devlet memurlarının görevden ayrıldıktan ya da emekli olduktan sonra dahi silah taşımaya izin vermektedir. Daha önemlisi, bu yasa, güvenlik güçlerine uyarıdan sonra nişan alma ve vurma yetkisi vermektedir.

2006 – 2007 yasama yılının insan hakları – güvenlik ilişkisini düzenleyen son sürprizi ise iktidar partisinin birkaç milletvekili tarafından sunulan "Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi" olmuştur. Bu teklifin tartışıldığı Adalet Komisyonu'nda bir milletvekili aynen şunları söylemektedir:

18 TBMM Tutanak Müdürlüğü, Adalet Komisyonu, 2.5.2006, Grup: Kenan, s.6 (ifade bozuklukları düzeltilmemiştir)

19 TBMM Tutanak Müdürlüğü, Adalet Komisyonu, 2.5.2006, Grup: Emin, s.2

20 A.g.k., s.5

21 Tutanak Müdürlüğü, Adalet Komisyonu, 10.5.2006, Grup: Filiz, s.1

“Bu çalışmalar, emniyet, jandarma ve ilgili diğer birimler tarafından yapıldı ve şu anda 52 maddelik bir Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu taslağı hazırlandı. Ancak bu taslağın tasarı haline gelip, Meclise gelmesi, Mecliste de komisyondan ve genel kuruldan görüşülerek çıkması epey zaman alacaktır. (...) Bu gecikmenin doğuracağı sakıncaları ortadan kaldırmak için daha önce hazırlanan taslakta alınmış bazı hükümlerin, o taslağa benzer şekilde, aynısı olduğunu söyleyeyorum, yeniden düzenlenerek teklif olarak komisyonumuza gelmiş olması söz konusudur.”²²

İhtiyaç duydukları yetkileri yasalastırmak amacıyla güvenlik bürokrasisinin nasıl bir rol oynadığının çarpıcı örneklerinden birini oluşturan bu teklif, ilginç bir şekilde, teknolojinin ilerlemesi ve polisin elindeki imkânların, teröristlerin elindeki teknolojiden daha geride kalmaması gerekçelerine dayandırılmıştır.

28 Mayıs 2007 günü devam eden tartışmalarda bir üyenin yaptığı açıklamalar, güvenlik bürokrasisinin görüş ve yaklaşımlarının yasa koyucular tarafından nasıl algılandığını ve ne kadar önemsendiğini çok daha çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır:

“...Gerçekten az önce Sayın Yüzbaşımızın belirttiği noktalar olsun, gerekse bu teklifle ilgili diğer konularda olsun jandarma ve emniyet yetkilileri tarafından da bu teklifin veya bu teklifin ilgili bölümlerinin içinden alınmış olduğu tasarının görüşülmesi sırasında jandarmanın ve emniyet görevlilerinin de bilgisi alındığı, bu noktada emniyet ve jandarma görevlilerimizin bilgilerinin ne şekilde alındığı netleşirse, biz bu maddelerin görüşülmesini hızla da yürütebiliriz Sayın Başkanım. Ben o nedenle usulü açıdan bu konuyla ilgili gerek jandarmadan gerekse emniyetten arkadaşlarımızın görüşünün alınmasını talep ediyorum.”²³

Bu görüşmeler sırasında da, yine çok az sayıda üye, alınacak güvenlik önlemleri ile halkın temel hak ve özgürlükleri arasında bir denge kurulması gereğine işaret etmiş ve gerekli asayiş tedbirlerinin, hukukun denetimi altında alınmasının zorunluluğunu vurgulamıştır. Ancak, güvenlik görevlilerinin taleplerinin hukuka aykırı olduğunu ileri süren görüşler, hemen “Biz bu güvenlik görevlilerine niye güvenmiyoruz? Onların da vazifesi, bizim güvenliğimizi temin etmek”²⁴ itirazlarıyla karşılaşmışlardır. Daha önemlisi, bazı üyeler, “yetkilerinin bir kısmı alındığı için güvenlik güçlerinin görevlerini hakkıyla yerine getiremediğini” güvenlik görevlilerinin kendilerinden daha fazla savunmuşlardır.

Bu kanun, totaliter ve otoriter rejimlere özgü uygulamalara imkân tanıyan düzenlemeler getirmiş olması hasebiyle, insan hakları açısından ciddi bir gerilemeyi ifade etmektedir. Örneğin, “Ceza Muhakemesi Kanunu” uyarınca arama, ancak makul şüphe olması halinde ve hâkim kararıyla mümkün iken, bu yasa hâkim kararı zorunluluğunu kaldırmakla yetinmemekte, ayrıca polise geniş bir takdir hakkı tanımaktadır. Bu düzenlemeye göre polis, artık hâkim kararı olmadan kimlik tespiti ve üst araması yapabilecek, hatta durdurup fiilen gözaltına alabilecektir.

Eskiden ancak bir suç soruşturması kapsamında ve belli sınırlamalarla parmak izi alınabiliyor ve fotoğraf çekilebiliyorken, bu yasa ile pasaport, silah ruhsatı almak isteyen ya da vatandaşlık veya iltica başvurusunda bulunan herkesin parmak izi alınıp fotoğrafı çekilebilecektir. Hem durdurma, arama ve kimlik sorma ile ilgili düzenlemeler, hem de parmak izlerinin hâkim denetimi olmaksızın alınması, saklanması ve kullanılmasına ilişkin hükümler, kişi özgürlüğünü ve güvenliğini önemli ölçüde tehlikeye sokan düzenlemelerdir.

Nihayet, “Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile izleme – dinleme faaliyetleriyle ilgili şartlar da ortadan kaldırılmış ve polise istihbarat faaliyeti kapsamında ve hâkim kararı olmadan herkesi dinleme ve izleme yetkisi verilmiştir. En önemlisi, kolluk görevlilerine getirdiği silah kullanma yetkisiyle bu yasa, yaşam hakkı üzerinde son derece ciddi bir tehlike oluşturmuştur.

2002 yılı sonunda işbaşına gelen Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetinin, 2004 yılı sonuna kadar daha özgürlükçü politikalar izlerken, 2005’ten itibaren daha güvenlikçi yaklaşımları benimsemesi, kuşkusuz üzerinde ayrıca durmayı gerektirmektedir. Bu süreçte hükümetin AB perspektifinin son derece belirleyici olduğunu belirtmek gerekir. Özellikle müzakere tarihi almak için, AB ilerleme raporlarında belirtilen eksikliklerin giderilerek, Kopenhag siyasi kriterlerinin tam karşılanması ihtiyacının ve kamuoyundaki güçlü AB desteğinin önemli bir faktör olarak rol oynadığı not edilmelidir. Bir süre sonra, gerek iç ve dış politik gelişmeler, gerekse AB ile Türkiye arasındaki çeşitli siyasi sorunlar ve belli başlı AB ülkelerinde yaşanan yönetim değişiklikleri, hükümetin politika değişikliğine gitmesine yol açmış ya da motivasyonunu kaybetmesine neden olmuştur.

Görüşülen iktidar partisine mensup milletvekilleri, daha önceki yıllarda yapılan yasama çalışmalarında, genel olarak partilerinin, hükümetin ve komisyonlarda görevli milletvekillerinin yaklaşım ve düşüncelerinin önemli ölçüde örtüştüğüne dikkat çekmişlerdir. Yasama çalışmalarındaki genel eğilim, bireyin öne alınması ve öncelikle birey hak ve özgürlüklerinin

22 Tutanak Müdürlüğü, Adalet Komisyonu, 27.05.2007, Grup: Serdar, s.2 – 3.

23 Tutanak Müdürlüğü, Adalet Komisyonu, 28.5.2007, Grup: Fatma, s.1–2. (ifade bozuklukları düzeltilmemiştir)

24 Tutanak Müdürlüğü, Adalet Komisyonu, 28.5.2007, Grup: Sabiha, s. 5

güvence altına alınması şeklinde iken, belli kurumlardan gelen “Yetkilerimiz elimizden alındı; güvenliği sağlamada sıkıntı yaşayacağız” yakınmalarının, önemli bir kırılmaya neden olduğu ve süreci kesintiye uğrattığı belirtilmiştir. Yine bu milletvekilleri, ana muhalefet partisiyle ordu ve yargı gibi bazı kurumların itirazlarının hep örtüştüğünü iddia etmişlerdir. Başbakan’ın kimi görüşlerinin sonradan değiştiği vurgulanmış ve “belli yerleri rahatlatmak için “Türk Ceza Kanunu”nda ve “Ceza Muhakemesi Kanunu”nda sonradan yapılan değişiklikler, ilk kırılmadır” görüşleri ifade edilmiştir.²⁵ Bundan sonra sürecin daha da gerildiğini, itirazların arttığını ve partilerinin daha çok geri adım atma ihtiyacı duyduğunu belirten milletvekilleri, güvenliği insan haklarına önceleyen bir parti olmamalarına rağmen, sürecin, düşündüklerinin tersini yapmaya kendilerini zorladığını belirtmişlerdir.

25 Bu görüşler, bu bölümün yazarı Yılmaz Ensaroğlu tarafından TBMM İnsan Hakları Komisyonu ve Adalet Komisyonu üyeleri ile Ankara’da Mayıs-Haziran 2007’de yapılan görüşmelerden derlenmiştir. Görüşmelerin kayıtları yazardadır.

II. AB Üye Devletlerinde Terörle Mücadele: İngiltere ve Fransa Örneği

Bir önceki bölümde, Türkiye'nin terörle mücadele stratejisinin temel insan haklarına nasıl zarar verdiği incelenmiştir. Bazıları, bu gelişmelerin AB ülkelerinde yaşananlara nazaran radikal gelişmeler olduğunu ileri sürebilir. Ancak durum böyle değildir. Bu bölümde bu politikaların aynı görüntüleri sergilediği gösterilecektir: hukukun üstünlüğü ilkesinden sapma, güvenlik tedbirlerinin orantılı olmaması ve kanun koyucuların durumu sıkı bir şekilde takip etmemesi. Burada terörle mücadelede en aktif kabul edilen iki AB ülkesi olan İngiltere ve Fransa incelenecektir. Ana fikir şudur: Terörle mücadele, AB ülkelerinin Türkiye'den insan hakları standartlarına uymasını talep etmelerini zorlaştırmaktadır; çünkü bu ülkelerin kendileri de aynı siyasi araçları kullanmaktadırlar. Her ülkenin terörle mücadelesi yedi madde halinde incelenmiştir: A) Yasal ve Siyasi Gelişmeler; B) Radikalleşmeyi Önleme; C) İstihbarat; D) Polis Soruşturma ve Kovuşturması; E) Yabancılar Kanunu; F) Kontrol Mekanizmaları; G) İnsan Haklarının Korunmasına ve Güvenliğin Sağlanmasına Dair Hükümlerin Dengelenmesi.

İNGİLTERE

A. YASAL VE SİYASİ GELİŞMELER

Terör tehdidi İngiltere için yeni bir olgu değildir. Bununla birlikte tehdidin niteliğinin ve şiddetinin değiştiği ileri sürülmektedir. İrlanda Cumhuriyet Ordusu'ndan (*Irish Republican Army - IRA*) sonra tehdit artık tek bir şekilde, 'İslami tehdit' şeklinde ortaya çıkmaktadır. İngiltere, bu sorunu çözmek için son derece kapsamlı bir mevzuat paketinden faydalanmaktadır. 11 Eylül saldırılarından sonra, 2003 yılında en iddialı terörle mücadele stratejisi mevzuatı CONTEST adı altında hazırlanmıştır. CONTEST'in amacı terörizmle dört farklı ancak birbirini tamamlayan cephede mücadele etmektir: bireylerin radikalleşmesine engel olmak suretiyle terörizmi önlemek; teröristleri ve teröre destek verenleri takip etmek; kamuyu; halkı, önemli ulusal hizmetleri ve İngiltere'nin denizaşırı varlıklarını korumak ve sonuçlara hazırlıklı olmak. Bu politikaya ayrılan bütçeler büyük ölçüde artmış ve 7 yıl içinde iki katına çıkmıştır. Bu nedenle, 2008'e kadar terörle mücadele, istihbarat ve rehabilitasyon harcamalarının 2 milyar sterline çıkması beklenmektedir.²⁶

B. RADİKALLEŞMENİN ÖNLENMESİ

İngiltere 'radikal İslam' olarak adlandırılan olgunun önlenmesine büyük önem vermektedir, zira aşırı fikirler teröre giden ilk adım olarak görülmektedir (hükümet yine de tek başına aşırı fikirlerin her zaman terörist eylemlere veya terörü desteklemeye neden olmadığını kabul etmektedir).²⁷ Radikalleşmeye karşı verilen mücadele, yurtiçinde ve yurtdışında olmak üzere iki eksende verilmektedir. İngiltere, yurtdışında, Müslüman dünyasında reform çalışmaları yapmakta ve bu çerçevede ülkelerindeki ekonomik, sosyal ve siyasi koşulları iyileştirmeleri için Müslüman öğrencilere burslar vermektedir. İngiltere, politikalarının denizaşırı ülkelerdeki olumsuz imajını değiştirmek için proaktif bir bilgilendirme kampanyası yürütmektedir.²⁸ Bununla birlikte bu politika iki soruna yol açmaktadır. İlk olarak, son yıllarda Müslüman ülkelere verilen yardımların artıp artmadığı belli değildir; bu nedenle İngiltere'nin bu ülkelerin kalkınması konusunda ne ölçüde kararlı olduğunu değerlendirebilmek mümkün değildir. İkinci olarak, 'yumuşak' politikalar genellikle daha uzun sürede sonuç verdiği için, terör tehdidini hemen azaltmaz. İngiltere, yurtiçinde de Müslüman topluluklarla yakın bir çalışma içindedir. Hükümet, İngiliz Müslümanlarla yaptığı istişareler sayesinde radikalleri yaşadıkları topluluklardan izole etmek için pek çok araç geliştirmiştir. 2003 yılından bu yana Camiler ve İmamlar Ulusal İstişare Kurulu ve aşırıcılığa ve İslam fobisine karşı pek çok forum oluşturulmuş ve Hükümet ve Müslüman vatandaşlar arasında pek çok toplantı

²⁶ İngiltere İçişleri Bakanlığı, *Countering International Terrorism: The United Kingdom's Strategy*, Londra, Temmuz, s. 1-3.

²⁷ Ag.k., s. 10.

²⁸ Ag.k., s. 11-12, 16.

yapılmıştır.²⁹ Ortak olarak görülen yerel Müslüman topluluklar radikalleşmeyi azaltacak 27 maddelik bir programın hazırlanmasında görev almışlardır.

Radikalleşmeye karşı yürütülen mücadele kültürler arası diyalogla sınırlı kalmamaktadır. Bu mücadelenin baskıcı bir yönü de bulunmaktadır. Yurtiçinde, terör örgütleri sürekli bir baskı altında tutulmaktadır. 2000 tarihli Terör Kanunu, çoğu uluslararası nitelikte olan ve İngiltere topraklarında faaliyet göstermesi yasak terör örgütlerinin listesini içermektedir. Bu yazının hazırlandığı esnada 44 uluslararası ve 14 İrlandalı terör örgütünün faaliyetleri yasaklanmıştır.³⁰ 2006 tarihli Terör Kanunu ise (terörü yücelten ancak şiddet eylemlerine karışmayan örgütler de dâhil olmak üzere) örgütlerin faaliyetlerini yasaklama gerekçelerini genişletmiş ve yasaklı örgütler listesine iki yan maddenin de eklenmesine müsaade etmiştir. Listede yer alan örgütlerden birine (ETA ve IRA dâhil) katılmak, bu örgütleri herhangi bir şekilde desteklemek veya destek vermeye davet etmek, bir toplantı düzenlemek veya “yasaklanan bir örgütün üyesi veya destekçisi olduğuna dair makul bir şüphe oluşturacak şekilde giyinmek veya bir şey takmak”³¹ 2000 tarihli kanuna göre suç teşkil etmektedir. Ancak 2006 tarihli kanunun kapsamı daha geniş ve içeriği daha serttir. Listeye iki suç daha eklenmiştir. Bunlardan ilki terör eylemlerine hazırlıktır. Burada amaç kovuşturmayı kolaylaştırmak ve hızlandırmaktır. Bu şekilde komplonun (diğer davalılarla anlaşma yapma) ispatlanması yükünü ortadan kaldırmaktadır. İkinci olarak da terörist adaylarına veya şüphelilere verilen eğitim yasaklanmaktadır.³²

Terör örgütlerine karşı oluşturulan en yenilikçi stratejilerden biri de bu örgütlerin mali kaynaklarının ellerinden alınmasıdır. İngiltere’nin gayet iyi bildiği gibi bombalı saldırılar pek pahalıya mal olmasa da eğitim, örgüte üye kazanma, seyahat vs. gibi diğer faaliyetler için önemli bir mali desteğe ihtiyaç vardır.³³ 2000 tarihli Terör Kanunu “ister terör amacıyla kullanılsın, isterse doğrudan terör eylemlerinden veya terörle bağlantılı eylemlerden elde edilsin” tüm terör mallarına el konulmasına izin vermektedir.³⁴ Terör amaçlı para toplama, terör kaynaklarını kullanma veya para aklama gibi faaliyetler de suç kabul edilmektedir. 2001 tarihli Terör ve Suçla Mücadele ve Güvenlik Kanunu ise bu mantığı biraz daha ileriye götürmüştür. Bu kanun, terör parası olduğundan şüphe duyulan nakit paralara el konulmasına izin vermektedir. İlk 48 saatten sonra hâkim kararı ile nakit paraya el konulmasına devam edilebilmektedir.³⁵ 2001-Temmuz 2006 arası dönemde el konulan nakit paralar, irat kaydedilen fonlar ve dondurulan varlıklar olmak üzere terör örgütlerinin toplam 1.462.000 Sterlin’ine el konulmuştur.³⁶

2006 tarihli Terör Kanunu ise “terörü teşvik” gibi yeni ancak tartışmalı bir kavramı da beraberinde getirmiştir. Bu kanun, terör eylemlerini doğrudan veya dolaylı şekilde teşvik veya tahrik eden veya böyle eylemlerin başlatılmasına veya hazırlanmasına sevk eden kişileri mahkûm etmektedir. Bununla birlikte bu kavramın kapsamı belki de gereğinden fazla geniştir: ifadenin kasıtlı olması şart değildir; teşvik anlamına gelen dikkatsizce söylenmiş bir söz de aynı şekilde cezalandırılabilir.³⁷

C. İSTİHBARAT

Terörün engellenmesi büyük ölçüde istihbarat toplamaya dayandığından, 2000 tarihli Terör Kanunu halka da gözetleme görevi vermektedir. Kanunun 19. Maddesine göre, mesleki bir faaliyet sırasında elde edilen bilgiye dayanarak bir kişinin bir terör suçu (para aklama, terör parasını kullanma, terörü finanse etme gibi) işlemiş olduğundan şüphelenen kişiler bu bilgiyi polise bildirmekle görevlidir. Bu suç, ispat yükünü karşı tarafa yüklemekte ve 5 yıl hapis cezasını öngörmektedir.³⁸ 2001 tarihli Terör ve Suçla Mücadele ve Güvenlik Kanunu polise ve güvenlik güçlerine ortada bir şüphe veya suç olmasa bile kamu makamlarından ellerinde bulunan kişisel bilgileri (örn. okul, doktor, vergi ve banka kayıtları gibi) talep etme izni vermek suretiyle soruşturma yetkilerini daha da genişletmektedir. Ayrıca, aynı kanun, iletişim hizmetleri verenlerin müşteri kayıtlarını İçişleri Bakanlığı ile yapılan bir sözleşmede tarif edilen şekilde tutmalarını öngörmektedir.³⁹

29 A.g.k., s. 14-15. Rudie Neve v.d. *First inventory of policy on counterterrorism*, s. 34.

30 İçişleri Bakanlığı, *Proscribed terror groups*, <http://www.homeoffice.gov.uk/security/terrorism-and-the-law/terrorism-act/proscribed-groups?version=4> (erişim tarihi 23 Mayıs 2007).

31 2000 tarihli Terör Kanunu, Bölüm 13.

32 Meryem Aksu v.d. , *Strafrechtelijke antiterrorismemaatregelen in Nederland, het Verenigd Koninkrijk, Spanje, Duitsland, Frankrijk en Italië*, Lahey, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, 2006, s.17.

33 İçişleri Bakanlığı, *Countering International Terrorism*, s. 20.

34 Meryem Aksu, Ybo Buruma, Piet Hein van Kempfen, *Strafrechtelijke antiterrorismemaatregelen*, s.12.

35 A.g.k., s. 14-15.

36 İçişleri Bakanlığı, *Countering International Terrorism*, s. 21.

37 2006 tarihli Terör Kanunu, Bölüm 1.

38 Meryem Aksu, Ybo Buruma, Piet Hein van Kempfen, *Strafrechtelijke antiterrorismemaatregelen*, s.10, 12.

39 A.g.k., s. 14.

Terörle mücadelede meydana gelen değişiklikler kurumların da yeniden yapılanmasına neden olmuştur. İstihbarat ve güvenlik kurumlarından (MI5 Güvenlik Servisi, SIS Gizli İstihbarat Servisi ve GCHQ Resmi İletişim Merkezi), Ortak Terör Analiz Merkezi olarak bilinen yeni bir yapı altında işbirliği yapmaları istenmektedir. 2003 yılında oluşturulan bu merkez, yukarıda sayılan üç kurumun yanı sıra, Savunma İstihbarat Biriminin çalışanlarını da bir araya getirmektedir. Bu merkez, terör örgütlerinin kapasiteleri, faaliyetleri ve planları hakkında bilgi toplayan, saklayan ve bilgi alışverişinde bulunan kurumlar arasında koordinasyonu sağlamaktadır.⁴⁰

D. POLİS SORUŞTURMA VE KOVUŞTURMASI

2000 yılından bu yana çıkarılan yasalar, polisin potansiyel veya gerçek teröristleri suçlamasını ve kovuşturmasını engelleyen mevzuat boşluklarını doldurmaya çalışmıştır. Bu nedenle bu yeni yasalar ilave suçlar öngörmekte ve mevcut yasaların kapsamını genişletmektedir. Dolayısıyla 2000 tarihli kanun, terör suçlarının tutuklanması, alıkonulması ve kovuşturulması ile ilgili özel yetkiler getirmektedir. Bu bağlamda, tutuklama ve alıkoyma süresi istisnai şekilde genişletilmiştir. Örneğin, 41. maddeye göre polis, terörist olduğundan şüphelenilen bir kişiyi tutuklama emri olmadan tutuklayabilmekte ve 48 saat süre ile alıkoymaktadır. Bir polis memuru, tutuklunun dışarıdan biri ile irtibat kurması halinde delillerin veya herhangi bir kişinin zarar göreceğini, suç ortaklarının uyarılacağını, malların ele geçirilmesinin veya bir terör eyleminin önlenmesinin engelleneceğini düşünüyorsa, o kişinin başka herhangi bir kişi ile irtibat kurmasını yasaklayabilmektedir.⁴¹ Bu alıkoyma süresi de hâkim kararı ile 7 güne kadar uzatılabilmektedir. 2006 yılında herhangi bir suçlamada bulunmadan alıkoyma süresi ise iki katına çıkarılarak toplam 28 güne uzatılmıştır. Hükümet önce alıkoyma süresinin 3 aya çıkarılmasını teklif etmiş ancak Avam Kamarası bu teklifi kabul etmemiştir.⁴²

Tablo II. İngiltere Polisinin Terörist Tutuklama İstatistikleri (11 Eylül 2001 – 31 Aralık 2006)

1166 tutuklamadan
• 1126'sı 2000 tarihli Terör Kanunu kapsamındaki tutuklamalardır.   • 40'ı ise Terör Kanunu dışındaki mevzuata dayanan ve terör soruşturması olarak başlatılan soruşturmalara dayanan tutuklamalardır.
Kaynak: İngiltere İçişleri Bakanlığı, Güvenlik, Terör ve Kanun, İngiltere İçişleri Bakanlığı web sitesi. (çevirim içi) http://www.homeoffice.gov.uk/security/terrorism-and-the-law/ (erişim tarihi: 23 Mayıs 2007).

2000 tarihli kanun, polisin yetkilerini iki açıdan genişletmektedir. İlk olarak polise yetki alanı dâhilindeki herhangi bir kişiyi veya aracı durdurma ve arama yetkisi verilmiştir. Bu işlemin İçişleri Bakanlığı tarafından 48 saat içinde onaylanması şarttır ve bu yetki en fazla 28 gün süreli olabilmektedir.⁴³ İkinci olarak, istihbarat servislerine terör davalarında mahkemeye delil sunma imkânı tanınmaktadır. Bu deliller, yüksek rütbeli bir polis memurunun şahitliği şeklinde olabilmektedir. Bununla birlikte 'başkalarından işitilen hususların tekraren beyanından ibaret deliller' yalnızca tamamlayıcı delil niteliğindedir. Yabancı istihbarat servislerinin yasal olarak topladığı deliller de (işkence yapılarak toplanmış olanlar bile) kabul edilmektedir (ancak bkz. G. İnsan Haklarının Korunmasına ve Güvenliğin Sağlanmasına Dair Hükümlerin Dengelenmesi).⁴⁴

E. YABANCILAR KANUNU

Londra, terör örgütlerinin pek çoğunun İngiltere toprakları dışında bulunduğunu tespit etmiştir. Dolayısıyla, göçmenlik ve iltica rejimleri güçlendirilmiş ve ülkeye giriş veya ülkede ikamet kuralları sertleştirilmiştir. Çıkarılan sayısız kanun, göçmenlerin durumunu daha da kötüleştirilmiştir. Öncelikle, yeni kanun İngiltere açısından tehdit teşkil ettiği düşünülen yabancı uyrukluların sınır dışı edilmesini öngörmektedir. Aynı şekilde, yabancı şahıslar İngiltere'den dışlanabilmektedir (örneğin, ziyaret amaçlı ülkeye girmelerine izin verilmemektedir). İngiliz vatandaşı olmayanların İngiltere içindeki veya dışındaki "Kabul Edilemez Davranışları" şeklinde bir liste bile hazırlanmıştır. Bu davranışlar terörü öven, bu tür eylemleri tahrik eden veya nefret aşıl原因 yazılı veya sözlü bildirimlerin dağıtılmasını da içermektedir. Bu kuralın yürürlüğe girdiği tarihten 2006'nın Temmuz ayına kadar olan süre içerisinde 36 yabancı uyruklu ülkeye sokulmamış ve 38 kişi de sınır dışı

40 Rudie Neve v.d., *First inventory of policy on counterterrorism*, s. 46-47.

41 Meryem Aksu v.d., *Strafrechtelijke antiterrorismemaatregelen*, s. 10; 2000 tarihli Terör Kanunu, Madde 41.

42 A.g.k., Neve v.d. 75.

43 A.g.k., Aksu v.d..12.

44 A.g.k. 15; Rudie Neve v.d. *First inventory of policy on counterterrorism*, s. 77.

edilmek üzere alıkonulmuştur.⁴⁵ Burada sorun sınır dışı etme ve ülkeye sokmama mekanizmalarının devreye sokulması için gereken deliller, mahkemelerin istediği delillerden çok daha az olmasından kaynaklanmaktadır.

Öte yandan, 2001 “Terör ve Suçla Mücadele ve Güvenlik Kanunu”, İçişleri Bakanı’nın İngiltere vatandaşı olmayan bir kişinin şüpheli bir uluslararası terörist olduğuna veya ulusal güvenliği tehdit ettiğine inanması halinde, o kişinin sınırsız süre ile alıkonulmasına müsaade etmektedir. Bu yetki, 2005 “Terör Eylemlerini Engelleme Kanunu” kapsamında geri alınmış, yerine bir kontrol emirleri sistemi getirilmiştir. Bu kanun, kontrol emrini:

bir kişinin arz ettiği tehlike karşısında, kovuşturmanın ve o kişinin yabancı uyruklu olması halinde uluslararası insan hakları yükümlülüklerimizden dolayı (özellikle de gerçek işkence tehlikesi bulunduğu) sınır dışı etmenin mümkün olmaması halinde son çare olarak başvurulabilecek bir tedbir⁴⁶

olarak tanımlamaktadır.

Bu önleyici emirler, bir dizi sınırlama yoluyla bireyleri terör olaylarından uzaklaştırmayı amaçlamaktadır. Bu sınırlamalar arasında elektronik izleme, bazı iletişim araçlarının kullanılmasını sınırlama, başkalarıyla görüşme yasağı, seyahat yasağı ve sokağa çıkma yasağı yer almaktadır. Delillerin gizli olması halinde doğrulama prosedürü sırasında davalının ve avukatının duruşmaya katılması yasaklanabilmektedir. Son olarak, 2006 tarihli “Göçmenlik, İltica ve Uyrukluk Kanunu”, terörle mücadeleyle ilgili yeni tedbirler getirmektedir. Bu kanun, sınır dışı edilmeye karşı yapılacak itirazların yalnızca insan hakları gerekçesiyle kabul edilmesini, İngiliz vatandaşlığına kabul edilebilmek için karakter testinden geçilmesini ve İngiliz vatandaşlığından mahrumiyet için uygulanan eşitlik indirilmesini öngörmektedir.⁴⁷

F. KONTROL MEKANİZMALARI

Terörle mücadele konusundaki gelişmeler kontrol edilebilmekte ve bu kontrollerin çoğu da Parlamento içinde gerçekleşmektedir. Örneğin, İçişleri Bakanlığı, eylemlerini yakından takip eden Parlamentonun sorduğu sorulara yanıt vermektedir. Ayrıca, Berriew’den Lord Carlile bu konuyla ilgili bağımsız denetçi olarak atanmıştır. Terörle mücadele mevzuatını ve bu mevzuatın nasıl uygulandığını değerlendirmek ve insan hakları standartlarına uyulup uyulmadığını takip etmekle görevlidir. İlgili kuruluşlarla istişare ederek hazırladığı raporlar büyük bir etkiye sahiptir ve Parlamentonun yürütmeye yönelttiği soruların dayanağını oluşturmaktadır.⁴⁸ Yine de bu raporlar, bugüne kadar İngiltere’nin sert terörle mücadele politikalarının yumuşatılmasında pek etkili olamamıştır.

G. İNSAN HAKLARININ KORUNMASINA VE GÜVENLİĞİN SAĞLANMASINA DAİR HÜKÜMLERİN DENGELENMESİ

İngiltere’de sivil özgürlükler, terörle mücadele faaliyetlerinin gelişiminde giderek bir yük olarak görülmektedir. Bu nedenle hükümet, insan hakları ile güvenliğin sağlanmasına yönelik hükümler arasındaki zıtlığı daha da artırma eğilimindedir. Bir başka deyişle, teröre karşı yapılan savaş çağrısı, yürütme organının aldığı istisnai tedbirler sivil özgürlükleri sınırlamasını haklı çıkarmakta kullanılmaktadır. Hükümet “uluslararası hukukun ve insan hakları standartlarına saygının terörle mücadele çabalarının ayrılmaz bir parçası olması gerektiğini”⁴⁹ söylese de, hükümetin ve gölge kabinenin bazı üyeleri İngiltere’nin insan hakları sözleşmelerine bağlılığını sorgulamaktadırlar. Örneğin, İçişleri eski Bakanı “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin İngiliz hukukuna dâhil edilmesinin, Blair hükümetinin ilk görev süresi içindeki en büyük hatalarından biri” olduğunu ilan etmiştir.⁵⁰ Bu da neden İngiltere’nin terörle mücadele gerekçesiyle (taraf olan 47 üye devlet arasından) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne uymayan tek devlet olduğunu göstermektedir.⁵¹

45 İçişleri Bakanlığı, *Countering International Terrorism*, s. 12, 18.

46 A.g.k. 19.

47 İçişleri Bakanlığı, *Countering International Terrorism*, s. 19.

48 Rudie Neve v.d. *First inventory of policy on counterterrorism*, s. 30.49 İçişleri Bakanlığı, *Countering International Terrorism*, s. 9.

50 Anastasia Tsoukala, ‘La légitimation des mesures d’exception dans la lutte antiterroriste en Europe’, *Cultures et Conflits* içinde, n° 61, 2006, s. 42.

51 İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Country Studies: The Human Rights Impact of Counter-Terrorism Measures in Ten Countries*. Mart 2003 . http://hrw.org/un/chr59/counter-terrorism-bck4.htm#P306_71146 (erişim tarihi: 10 Mayıs 2007).

Tablo III. Terörle mücadelede önemli yasal hükümler	
Kanun Adı	İlgili Normlar
2000 tarihli TERÖR KANUNU	Terörizmin tanımı Terör örgütleri Üyelik Terör malları Soruşturmalar Terörle mücadele yetkileri
2001 tarihli TERÖR VE SUÇLA MÜCADELE VE GÜVENLİK KANUNU	Mallara el konulması Göçmenlik ve iltica (sınır dışı etme, giriş) İrk ve din suçları Nükleer, radyoaktif, biyolojik ve kimyasal tehditler ve stratejik altyapının korunması Havacılığın korunması Polisin yetkileri (durdurma ve arama) İletişim verilerinin saklanması
2005 tarihli TERÖRÜ ÖNLEME KANUNU	Kontrol emirleri
2006 tarihli TERÖR KANUNU	Terörün teşvik edilmesi Teröristlerin eğitilmesi Terör eylemlerine hazırlık Şüpheli teröristlerin alıkonması
2006 tarihli GÖÇMENLİK VE İLTİCA KANUNU	İngiltere vatandaşlığına kabul ve vatandaşlıktan çıkarma Sınır dışı edilmeye karşı itiraz başvurusu Mülteci Sözleşmesi'nin yorumlanması
Kaynaklar: İçişleri Bakanlığı, Uluslararası Terörle Mücadele, s. 19; Meryem Aksu, Ybo Buruma, Piet Hein van Kempen, Strafrechtelijke antiterrorismemaatregelen; 2006 Terör Kanunu	

Terörle mücadele politikaları en azından beş temel özgürlüğü ciddi bir biçimde ihlal etmektedir. Aslında, *Scotland Yard*'ın, Londra metrosundaki terör saldırısından sonra benimsediği “öldürmek için ateş et” doktrini en büyük tehdittir. Masum bir kurbanın öldürülmesi bile bu uygulamanın durdurulmasına yetmemiştir.⁵² İkinci olarak, yasal hükümler *habeas corpus* ilkesini engellemiştir. İngiltere, şahısların 28 gün süre ile herhangi bir suçlama yapılmadan alıkonulmasına izin vermektedir. Bu süre Avrupa'daki en uzun süredir. Tablo 4'e bakıldığında, tutuklanan kişilerin yaklaşık yüzde 60'ının herhangi bir suçlama yapılmadan serbest bırakıldığı görülmektedir. Bu da keyfi tutuklama ve alıkoymaların bir anlamda kurumsallaştığını göstermektedir. İnsan Hakları İzleme Örgütü, Müslüman toplulukların bu kovuşturmadan büyük rahatsızlık duyduğunu belirtmiştir. Yüzlerce Müslüman hapse atılmış ve daha sonra herhangi bir suçlama yöneltilmeden salıverilmiştir.⁵³ Daha da çarpıcı olan, tutuklanan 1166 kişiden bugüne kadar yalnızca 40 tanesinin terör suçlarından dolayı hüküm giymiş olmasıdır. Bu rakam, terörist olduğu şüphesiyle polis nezaretinde bulunan kişilerin yalnızca yüzde 3,5'ine denk gelmektedir.

Üçüncü olarak, teröre karşı hazırlanan son mevzuat ifade özgürlüğünü tehdit etmektedir. Aslında, “terörü teşvik etme” yasağı o kadar muğlak bir tanımlanmıştır ki, çok çeşitli sözlü veya yazılı olmayan beyanları da içermektedir. Dahası, “konuşma suçu” adı verilen suç, şiddet ile konuşma arasında güçlü bir bağ kurmaktadır. Bir başka deyişle, saldırgan olmayan eleştirel bir konuşmanın bile şiddet çağrısı olarak yorumlanması mümkündür. Öte yandan, dikkatsiz bir söz bile terörü yüceltme olarak kabul edilebilecektir.⁵⁴

Dördüncü olarak, delillerin, istihbarat bilgilerinin, bu delil ve bilgilerin kaynak veya yöntemlerinin korunması ihtiyacından dolayı adil yargılanma hakkı çoğu zaman zarar görmektedir. Alıkonulma süresinin uzatılması bu zorluğu yaratan ilk nedendir. Adli makam duruşmayı, başvuruya konu olan kişinin gıyabında yürütme hakkına sahiptir. Ayrıca, başvuruyu yapan memur, yargılamaya konu bilgileri başvuruya konu kişiye ve avukatına açıklamama hakkına sahiptir.⁵⁵

52 Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu, *Counter-Terrorism versus Human Rights: The Key to Compatibility*, n° 429/2, Ekim 2005, s. 25.

53 İnsan Hakları İzleme Örgütü, *2005 Briefing on the Terrorism Bill 2005. Second Reading in the House of Lords*, Kasım 2005, s. 15.

54 Bkz. A.g.k., s. 4-13.

55 Meryem Aksu v.d., *Strafrechtelijke antiterrorismemaatregelen*, s.11.

Tablo IV. İngiliz polisinin terörle ilgili tutuklamalarının istatistikleri (11 Eylül 2001 – 31 Aralık 2006)

Tutuklanan toplam 1166 kişiden

- o Yalnızca 117'si terör mevzuatı kapsamındaki suçlarla suçlanmıştır;
- o 104'ü terör mevzuatı kapsamındaki suçlarla ve başka suçlarla suçlanmıştır;
- o 186'sı cinayet, ağır müessir fiil, ateşli silahlar, paylayıcılarla ilgili suçlar, sahtekarlık, belgede sahtecilik de dâhil olmak üzere başka mevzuatlar kapsamındaki suçlarla suçlanmıştır;
- o 74'ü göçmenlik makamlarına teslim edilmiştir;
- o 3'ü polis kefaletinde iddianame beklemektedir;
- o 1'i için tutuklama emri çıkarılmıştır;
- o 12'si uyarılmıştır;
- o 1'i genç suçlulara ilişkin prosedüre göre muamele görmüştür;
- o 10'u akıl sağlığı mevzuatına göre muamele görmüştür;
- o 4'ü Kuzey İrlanda Polis Servisi'ne teslim edilmiştir;
- o 2'si iade işlemleri sonuçlanana kadar gözaltında tutulmaktadır;
- o 652'si herhangi bir suçlama olmadan serbest bırakılmıştır.

Suçlananlar arasından

- o Bugüne kadar 40'ı Terör Kanunu'na göre hüküm giymiştir;
- o 180'i cinayet, ağır müessir fiil, ateşli silahlar, paylayıcılarla ilgili suçlar, sahtekarlık, belgede sahtecilik de dâhil olmak üzere başka mevzuatlar kapsamındaki suçlardan hüküm giymiştir;
- o 98'i yargılamayı beklemektedir veya yargılama aşamasındadır;
- o 4'ü terörizmle ilgisi olmayan suçlardan dolayı yargılamayı beklemektedir veya yargılama aşamasındadır.

Kaynak: Terör Soruşturmaları Ulusal Koordinatörlüğü tarafından polis kayıtlarından toplanan istatistiklerdir. Davaların gidişatına göre bu istatistiklerde değişiklik olabilir. İngiltere İçişleri Bakanlığı; Güvenlik, Terör ve Kanun, <http://www.homeoffice.gov.uk/security/terrorism-and-the-law/> (erişim tarihi: 23 Mayıs 2007).

Kontrol emirlerinin doğrulanması da bu duruma ikinci bir örnektir: gizli delilleri değerlendirmek için kapalı duruşmalar yapılabilmektedir. Üstelik bu doğrulama prosedüründe, ceza hukuku çerçevesinde hüküm giydirilmesi için gerekenden çok daha zayıf delillere başvurulmaktadır.⁵⁶ Son olarak, aleyhlerinde yeterli kanıt olmayan yabancı davalılar da sınır dışı edilmektedir. Parlamento İnsan Hakları Ortak Komisyonu, kontrol emri rejiminin normal kanun yollarına uymamasından endişe duyduğunu ifade etmiştir. Hükümet ve Yargıtay, Komisyonun bu endişelerini hafifletememiştir.⁵⁷

Beşinci olarak, İnsan Hakları İzleme Örgütü, hükümetin 2001 yılından bu yana kesin işkence yasağına getirdiği sınırlamaları sorgulamıştır. İşkencenin İngiliz memurlar tarafından veya İngiltere toprakları üzerinde yapılmadığı iddia edilmektedir. Bununla birlikte, hükümet pratikte şüpheli teröristleri suçlamak için yurtdışında işkence altında toplanan delilleri kullanabilmektedir. Neyse ki, Lordlar Kamarası 8 Aralık 2005 tarihli kararında işkence yapılarak toplanan delillerin kabul edilemeyeceğini oybirliğiyle aldığı bir kararla kesinleştirmiştir.⁵⁸

İşkence yasağının karşılaştığı bir başka zorluk ise yabancıların bu tür insanlık dışı muameleler uygulayan ülkelere geri gönderilmesidir. İngiltere'nin neredeyse 20 yıl önce onayladığı Birleşmiş Milletler (BM) İşkenceyi Önleme Sözleşmesi açıkça şöyle demektedir: "Hiçbir Taraf Devlet bir şahsı, işkenceye tabi tutulacağı tehlikesinde olduğuna yönelik esaslı sebepler bulunduğu kanaatini uyandıran başka bir Devlete geri göndermeyecek, sınır dışı etmeyecek veya iade etmeyecektir."⁵⁹ İngiltere, 'diplomatik güvence' yoluyla bu uluslararası taahhüdünden kaçınmaya çalışmıştır. Bu diplomatik güvencelerin bir örneği, ev sahibi hükümetlerden belli bir kişinin geri döndüğünde işkence görmeyeceğine dair söz verilmesini istemektir. Bu tür 'iyi niyet' tutanaklarının kötü yanı bunlara pek itibar edilmemesidir. Geçmişte diplomatik güvenceye dayanılarak yapılmış sınır dışı işlemlerinin sonucunda sözleşmeler çok ciddi şekilde çiğnenmiş ve insan hakları acımasızca ihlal edilmiştir. İşkence eğilimi bulunan en az üç devlet, İngiltere ile diplomatik güvence

56 A.g.k. 16.

57 Ortak Komisyonun son raporundan yapılan aşağıdaki alıntı bu açıdan özellikle anlamlıdır: "Komisyonun görüşüne göre, hükümet cezai kovuşturmanın önündeki başlıca engellerin üstesinden gelmek, başta ele geçirilen malzemelerin kullanılmasına izin vermek olmak üzere çok daha fazla şey yapabilir. Komisyon ayrıca, Lord Carlile'in kontrol emirleri konusunda bir 'çıkış stratejisine' ihtiyaç olduğu görüşünü dikkate almaktadır ve en etkili stratejinin cezai kovuşturmayı kolaylaştıracak çeşitli tedbirler olacağı düşüncesindedir. Kontrol emirlerine tabi üç kişinin kaybolması Komisyonun bu husustaki görüşlerini desteklemektedir, zira bu durum bu emirlerin halkın korunması açısından yetersiz kaldığını göstermektedir. Hükümet ise bu insanların halka tehlike arz etmediğini, çünkü İngiltere'de terör eyleminde bulunmayı planlamadıklarını iddia etmesi de, kontrol emirlerinin Parlamentonun ileri sürdüğü ihtiyacı karşılamak için, daha açık bir ifade ile halkı şüpheli teröristlerin vereceği zarardan korumak için kullanılıp kullanılmadığı konusunda soru işaretlerine neden olmaktadır (paragraf 50-62). İnsan Hakları Ortak Komisyonu; *Counter-Terrorism Policy and Human Rights: Draft Prevention of Terrorism Act 2005 (Continuance in force of sections 1 to 9)* Emir 2007, 4 Mart 2007, <http://www.publications.parliament.uk/pa/jt200607/jtselect/jtrights/59/59.pdf> (erişim tarihi: 22 Mayıs 2007).

58 Meryem Aksu v.d., *Strafrechtelijke antiterrorismemaatregelen*, s.16.

59 BM İşkenceyi Önleme Sözleşmesi, Madde 3

üzerinde mutabakata varmıştır. Bu ülkeler Ürdün, Libya ve Lübnan'dır.⁶⁰ Temmuz 2006 itibarı ile iki kişi Cezayir'e gönderilmek üzere sınır dışı edilmiştir ve 26 kişi de sınır dışı edilmeyi beklemektedir. İngiltere herhangi bir takip işlemi yapmamıştır.

FRANSA

Fransa pek çok kez terör saldırılarına maruz kalmıştır. Terör faaliyetleri 1970'lerde başlamış ve 1985'te ve 1986'da zirveye çıkmıştır. 1986-1996 döneminde İslamcı hareketlerle bağlantısı bulunan 23 bombalı saldırı meydana gelmiştir. O günden bu yana başka bir terör olayı gerçekleşmemiştir. Bunun en büyük nedeni Eyfel Kulesi'ni (1994), Fransa Stadını (1998 dünya futbol şampiyonası), Strazburg'daki Noel fuarını (2000) ve Paris'teki ABD Elçiliğini (2001) bombalamayı planlayan şebekelerin çöktürülmesi olmuştur.⁶¹

A. YASAL VE SİYASİ GELİŞMELER

Bu konudaki ilk mevzuat 1986'da çıkarılmıştır. Fransızlar terörle savaşmak için fiili suça müdahale etme ilkesini benimsemişlerdir. Aslında, Fransız modeli olarak adlandırılan yöntem, belli bir tehdidin gelişmesine göre adapte edilen pragmatik bir yaklaşımdan ibarettir.⁶² Fransa'da terörle mücadele mevzuatı İngiltere'nin aksine yalnızca 11 Eylül saldırılarının bir sonucu olarak anlaşılabilir. Bu nedenle, 2001'den önceki siyasi gelişmeleri çalışmamızın dışında bırakmak nispeten zor olacaktır. Üstelik 2001 yasaları, 1986 yılındaki yasaları derinleştirme ve genişletme, dolayısıyla mevcut çerçeveyi büyütme eğilimindedir.⁶³

B. RADİKALLEŞMENİN ÖNLENMESİ

Hükümet radikalleşmenin tırmanmasını önlemek için aşırı düşüncelerin tohumlarını taşıdığına inandığı Müslüman topluluklar üzerinde durmaktadır. Fransız istihbarat ajansları arasında radikalleşmenin kökeni ile ilgili bir tartışma söz konusudur. En sofu Müslümanların mı yoksa en sessizlerin mi daha çok radikalleştiği tartışılmaktadır. Bununla birlikte devlet, ılımlı İslam'ı teşvik etmek için bu tartışmanın çözümlenmesini beklememiştir. 2002 yılında Müslüman toplumu ile *Conseil Français du Culte Musulman* olarak bilinen bir diyalog başlatılmıştır. Bu diyalogun amacı siyasi ilişkiler, camilerin inşaatı, helal etin kontrolü, imamların eğitimi ve hem ordu hem de cezaevlerinde dini konularda hizmet veren rehberlerin eğitimi gibi Müslüman topluluğu ilgilendiren meseleleri tartışmaktır. Cezaevlerindeki dini rehberlerin eğitimine büyük bir önem verilmektedir, çünkü en çok aşırılaşma cezaevlerinde gerçekleşmektedir.⁶⁴ Fransız İslam Konseyi'nin temel amacı, Müslümanların yabancı hükümetlerle (Fas, Cezayir, Suudi Arabistan) bağlantısını izlemektir.

Fransa'nın terörle mücadeledeki esas siyasi hedefi, radikalleşmeyi engellemektir. Türban yasağıyla ilgili anlaşmazlık büyük ölçüde radikalleşmeye karşı verilen mücadeleden kaynaklanmaktadır. Camilerin kontrolü gibi farklı politikalar yoluyla radikalleşmeye karşı verilen mücadele günlük yaşamda da sürdürülmektedir. DCRG Polis Şefi Mart 2000'de şunları söylemiştir:

"İşimiz camilerdeki insanlar üzerinde çalışmaktan ibaret (...) İslam'ı bir güvenlik sorunu olarak gördüğümüz için eleştiriyoruz. (...) Müslümanların dini vecibelerini yerine getirmeleri tabii ki normal, bunda bir sorun yok. Öte yandan, insanların kamu düzenine bir tehdit arz edip etmediğine karar verebilecek konumdayım. Bu benim işim. Terörist bir eylem için fetva verilmesi gerektiği için, bu fetvayı verebilecek yetkiye sahip olanlarla ilgileniyoruz..⁶⁵

Radikal İslam ile çok sayıda göçmenin yaşadığı banliyöler arasında dolaysız bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir (*Français issus de l'Immigration – FII*). İstihbarat servisleri (*Renseignements Généraux - RG*) ve polis güçleri müdahale etme ve bilgi toplama kabiliyetlerini arttırmak için yerel birimlerinin sayısını arttırmıştır.⁶⁶

60 İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Dangerous Ambivalence: UK Policy on Torture since 9/11*, Londra, Kasım 2006, s. 21-24.

61 Rudie Neve v.d. *First inventory of policy on counterterrorism*, s. 18.

62 Bkz. Didier Bigo, Colombe Camus, *General Overview of the French anti-Terrorism Strategy, NCTB Projesi*, Lahey, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, 2006, s. 1.

63 A.g.k. Aksu v.d. 35.

64 A.g.k. Neve v.d. 33-36.

65 DCRG: Direction Centrale des Renseignements Généraux – Genel İstihbarat Merkezi
Laurent Bonelli, 'İç Düşmanın Kontrolü? Fransız Banliyölerinde Polis İstihbaratı ve Küreselleşme ile İlgisi', Didier Bigo ve Elspeth Guild, *Controlling Frontiers. Free Movement Into and Within Europe*, Burlington, Ashgate, 2005, s. 198.

66 A.g.k. Bonelli. 198-201.

C. İSTİHBARAT

Şahıslarla ilgili istihbarat, Fransa'nın terörizmle mücadele politikasının önemli bir ögesidir. 23 Ocak 2006 tarih ve 2006-64 sayılı terörle mücadele kanunu, detektiflere özel imkânlar vermektedir. Bu tedbirle öncelikle taşımacılık sektörü hedeflenmekte ve özellikle belli ülkelere (Irak, Pakistan, Suriye, İran gibi) seyahat eden insanların hareketleri (dolaşımı) kontrol edilmektedir. Havayolu, demiryolu ve deniz taşımacılığı şirketleri, devlete kişisel bilgiler vermek zorundadırlar. İkinci olarak, teknolojiye de faydalanılmaktadır. İnternet ve iletişim hizmeti sağlayan şirketler tüm irtibat verilerini bir yıl süreyle saklamak zorundadırlar. Video ile gözetleme de büyük ölçüde genişletilmiştir ve detektiflerin yetkili makamların kayıtlarına (tescil, pasaport, oturma izni dosyaları gibi) ulaşma hakkı vardır.⁶⁷

Bu yeni mevzuat, istihbarat amacıyla teknoloji kullanımı açısından önemli değişiklikler içermektedir. Bu yeni kanun ile insan gücü ağırlıklı istihbarattan "toplu arama" ve profil çıkarma gibi teknolojik yöntemlere geçilmiştir.

D. POLİS SORUŞTURMA VE KOVUŞTURMASI

Fransa'nın terörle mücadele politikası, (diğer devletlerin 11 Eylül saldırılarından bu yana yaptığı gibi) bir istisnalar rejimi oluşturmak yerine sorunu prosedürlere dayanarak çözmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla, terörle ilgili olarak soruşturmadan kovuşturmaya kadar muhtelif prosedürler uygulanmaktadır. 1986 tarihli terörle mücadele kanunu, terörü tanımlamakta ve Ceza Kanunu'nda terörle ilgili 39 suç sıralanmaktadır. Kanun, suçları bu şekilde tanımlamasının yanı sıra, öznel bir unsur da barındırmaktadır. Bu unsur şüphelinin "yıldırma veya terör yoluyla kamu düzenini ciddi şekilde bozmayı hedefleyen kişisel veya toplu bir girişimle ilgili olarak" bir suç işleme kastıdır.⁶⁸ Böylelikle bir eylemi terör eylemi olarak tanımlamak için gereken nesnel ve öznel unsurlar (suç ve kasıt) bir araya getirilmektedir. Aynı kanun ile Paris yargı bölgesi içinde terörle mücadele merkezi (SCLAT) adı altında ayrı bir bölüm de kurulmuştur. Terör davalarıyla ilgilenen bu bölüme başlangıçta dört sorgu hâkimi atanmış, 2006 tarihli kanun ile terör faaliyetleri dosyalarına bakan hâkim sayısı sekize çıkarılmıştır.⁶⁹

Daha sonraki yasama çalışmalarında iki yol izlenmiştir: Ceza Kanunu'na ilave suçlar eklenmiş ve polisin soruşturma yetkileri arttırılmıştır. Bu dönüşüm pek çok şekilde gerçekleşmektedir. İlk olarak tutuklama emri olmadan polis nezaretinde tutulma süresi 1986 yılında 48 saatten 96 saate çıkarılmıştır. Aynı şekilde, avukat müdahalesi de, alıkoyma süresinin 72. saatine ertelenmiştir. 2006'da çıkarılan son kanun ile bu şekilde gözaltına alınma süresi 6 güne çıkarılmış ve avukat ziyareti de 96. saate ertelenmiştir. Üstelik alıkonulan kişilere sessiz kalma haklarının bulunduğu söylenmemektedir.⁷⁰ İkinci olarak, terör eylemleriyle ilgili cezalar ağırlaştırılmıştır. Suç işlemek üzere anlaşma suçu, 1986 yılında Ceza Kanununa dâhil edilirken, bir terör örgütüne katılma ve bir teröristi saklama suçları da 1996 yılında eklenmiştir. 2001'den sonra çıkarılan yasalar, suçlanan teröristlerin mallarına kısmen veya tamamen el konulmasını ve terör gruplarının finanse edilmesinin suç teşkil etmesini öngörmektedir. Son olarak, 2006 tarihli kanun, terör planlarının beyni olan kişilere ve bu planlara yardım edenlere verilen cezaları ağırlaştırmıştır. Ceza Kanunu'na göre, terör suçluları vatandaşlık, medeni ve ailevi haklarını kaybetme, bazı meslekleri yapmaktan veya bazı yerlere girmekten menedilme riski ile karşı karşıyadırlar.⁷¹

Soruşturma yetkilerine ise daha fazla manevra alanı sağlanmaktadır. 2001 yılından önce sadece rastgele kimlik kontrollerine müsaade ediliyor, önemli tanıklar için de özel bir prosedür uygulanıyordu. 2001 tarihli kanun, polisin rahatsız edici bir dizi yeni tedbirler almasına imkân vermiş ve soruşturma yetkilerini genişletmiştir. Bu yeni tedbirler arasında arabaların aranması, uçak ve araçların önlem amaçlı aranması, özel güvenlik ajanlarına arama yetkisi verilmesi ve anonim tanıkların ifadelerinin kovuşturmada delil olarak kabul edilmesi yer almaktadır. Ön araştırma sırasında bir ev sahibinin rızası olmadan arama ve el koyma izni 2001'de genişletilmiştir. Ön soruşturmanın belirsiz bir süre devam etmesine, bu sırada gizli aramalar yapılmasına ve polisin telefonları dinlemesine, elektronik ağlara girmesine, mikrofon ve kamera yerleştirmesine izin verilmiştir. Son olarak bu kanun malvarlığını dondurmak için geniş kapsamlı prosedürlerin uygulanmasına imkân tanımıştır.⁷²

67 A.g.k. Bonelli, s. 54-55.

68 Ceza Kanunu, Madde 421-1.

69 Didier Bigo, Colombe Camus, *General Overview of the French anti-Terrorism Strategy*, s. 9, 11, 54.

70 A.g.k. Bigo, Camus. 10; A.g.k. Aksu v.d. 39.

71 A.g.k. Aksu v.d. 35-40.

72 A.g.k.

E. YABANCILAR KANUNU

Kolluk kuvvetleri Fransız vatandaşı olmayanları, etnik azınlıkları ve hepsinden öte banliyölerde yaşayan Müslümanları hedef almaktadır. Yabancıların hakları terörle mücadele adına kısıtlanmıştır. Yeni yasalar, bir kişinin vatandaşlığa kabul edilmeden önce daha uzun bir süre beklemesini gerektirmektedir. Ayrıca, vatandaşlığa kabul edilmiş teröristler hüküm giydiklerinde Fransız vatandaşlığını kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Yabancıların ise Fransız topraklarına girmesi süresiz olarak veya 10 yıl süre ile yasaklanabilmektedir. Fransa'daki yabancı ayrımcılığı azınlıkları da etkilemektedir. Teröristlerle ülke içinde ve dışında mücadele söylemi nedeniyle (din kaynaklı terörün Fransa'da rahatça geliştiği düşünüldüğünden) azınlıklar ilk hedef olmaktadır. Güvenlik kuvvetleri sık sık insanların yüz hatlarına bakarak hareket etmekle suçlanmaktadır. Özel bölgelere yerleştirilen özel soruşturma ve polis birimlerinin yöntemleri (hakaret ve kaba davranış) Fransız banliyölerinde öfkeye neden olmaktadır.⁷³ Hazırlıklarına 2005 Temmuz ayındaki Londra saldırılarından önce başlanmış olan 2006 tarihli kanun, vatandaşlığa kabul işlemlerini ele almaktadır. Dönemin İçişleri Bakanı Nicolas Sarkozy tarafından hazırlanan bu kanun, yabancı uyrukluları Fransız vatandaşlığına başvurmadan önce 2 yıl beklemeye mecbur etmektedir. Vatandaşlığa kabul edilen bir kişi, ilk 15 yıl içinde terör suçundan hüküm giymesi halinde Fransız vatandaşlığını kaybedebilmektedir (daha önce bu süre 10 yıldır). Terör suçundan hüküm giyen yabancıların ise Fransız topraklarına girişi süresiz olarak veya 10 yıla kadar yasaklanabilmektedir.⁷⁴ Bu tedbirlerdeki sorun, şüpheyi bir rutin haline getirmeleri ve dolayısıyla toplumsal uyumu bozmalarıdır.

F. KONTROL MEKANİZMALARI

Fransız siyaset sisteminde terörle mücadele mevzuatı ve bu mevzuatın uygulamaya konuş şekli üzerindeki kontroller yetersizdir. Bunun nedeni, Parlatentonun hükümet tarafından yapılan kanun önerilerini otomatik bir şekilde yasalaştırmasıdır. Bununla birlikte, 2006 tarihli kanun, en hassas tedbirlerin bir 'randevu' hükmü kapsamında incelenmesine izin vermektedir. Bu doğrultuda Parlamento 2008'de bir değerlendirme yapacaktır. Ancak bu incelemede yalnızca madde 3 (rasgele kimlik kontrolleri), madde 5 (iletişim verilerinin saklanması) ve madde 8 (dolaşım kontrolleri ve bunların tescil edilmesi) ele alınacaktır.⁷⁵ Bağımsız bir kurum olan CNIL kişisel verilerin dosyalanması ve kullanılmasıyla ilgili meselelerde bağlayıcı olmayan tavsiyelerde bulunma hakkına sahiptir. Bu nedenle CNIL, bölgedeki insan hareketleri hakkında veri toplanmasının konuyla çok da ilgili olmayabileceğine ilişkin şüphelerini sık sık dile getirmiştir.⁷⁶

Kanunun tanımı	İlgili normlar
86-1020 sayılı Terörle Mücadele Kanunu	Terörizmin tanımı Cezaların artırılması Avukat müdahalesinin ertelenmesi Rasgele kimlik kontrolleri
96-647 sayılı Kanun	Yeni suçlar: terör eyleminde bulunmak için komplo kurmak, üyelik, teröristleri saklamak
2001-1062 sayılı Günlük Güvenlik Kanunu	Soruşturma yetkilerinin verilmesi: arabaların ve evlerin aranması, ulaşım araçlarının önlem amaçlı aranması, mallara el konulması. Terör suçlarının genişletilmesi, terör suçlarının kasıt ile ilişkilendirilmesi
2004-204 sayılı Perben II Kanunu	Ön soruşturmalarla ilgili gizli prosedürler
2006-64 sayılı Kanun	Alıkonulma süresinin uzatılması ve avukat erişiminin ertelenmesi İrtibat kurma hakkı vermeden alıkoyma Daha uzun cezalar Vatandaşlığa geçişle ilgili hüküm ve vatandaşlıktan mahrumiyet Dolaşım kontrolleri, video ile gözetleme Detektiflerin yetkililerin dosyalarına erişimi Haklardan mahrum etme Hüküm giyen yabancıların sürülmesi

Kaynak: Meryem Aksu v.d., *Strafrechtelijke antiterrorismemaatregelen*, s. 35-40.

73 Ligue des Droits de L'Homme, *Bilan d'une législature sécuritaire : cinq années de recul de nos libertés*, Mayıs 2006, <http://www.ldh-france.org/media/actualites/recuL.securitaire.pdf> (erişim tarihi 27 Mayıs 2007).

74 A.g.k. 40 ; Didier Bigo, Colombe Camus, *General Overview of the French anti-Terrorism Strategy*, s. 54.

75 A.g.k. 55 ; Loi n°2006-64 du 23 janvier 2006, Madde 3, 5 ve 8.

76 Didier Bigo, Colombe Camus, *General Overview of the French anti-Terrorism Strategy*, s. 63.

G. İNSAN HAKLARININ KORUNMASI VE GÜVENLİKLE İLGİLİ HÜKÜMLERİN DENGELENMESİ

Tıpkı İngiltere’de olduğu gibi Fransa’daki siyasi söylem de teröre karşı alınan istisnai tedbirleri desteklemek için güvenliğe öncelik vererek güvenlikle özgürlükler arasındaki dengeyi bozmuştur. Yine de Fransız vatandaşların karşılaştığı insan hakkı ihlalleri İngiliz vatandaşlarının karşılaştığı ihاللerden daha azdır. Dolayısıyla, güvenliğin sağlanması ile insan haklarının korunması arasındaki çizginin ortadan kalkmaya başlaması ve Fransız kanun koyucuların sınır kuralları koymaya başlamış olması anlaşılabilir bir durumdur. Bu düzenlemeler temel özgürlüklere dair pek çok alanı etkilemektedir.

Çatışma yaşanan ilk alan, keyfi tutuklama yasağıdır. 2006 tarihli düzenleme, suçlama yapılmadan önlem amaçlı alıkoyma süresini uzatarak polis kuvvetlerine uygun gördükleri şekilde davranabilecekleri geniş bir hareket alanı sağlamıştır. Üstelik bir kişinin dört gün boyunca başkalarıyla irtibatı yasaklanarak alıkonulmasına izin verilmesi, kötü muamele endişesini ciddi şekilde arttırmaktadır. Zira bu süre içinde ne adli nezaret ne de hukuki danışmanlık hizmeti mevcuttur. Örneğin, Paris terörle mücadele birimi 2005 yılında yaptığı 93 operasyon sonucunda yaklaşık 1000 şüpheliyi tutuklamıştır. 2005 Kasım ayında Nicolas Sarkozy teröre karşı verilen mücadelede 2002 yılından bu yana elde edilen başarıları açıklamıştır. Sorgulanan 367 kişiden 100’ü suçlanmış ve cezaevine konmuş, 50 kişi idari nedenlerden dolayı sınır dışı edilmiştir. Sınır dışı edilenlerin 12’si nefreti yücelten imamlardır.⁷⁷ Bu rakamlar dikkatli bir şekilde incelendiğinde bir çarpıklık olduğu açıkça gözükmemiştir (bir yılda tutuklanan kişi sayısı 1000, üç yılda sorgulanan kişi sayısı ise 367’dir). Bu da tutuklanan kişilerin sayısının yüksekliğine karşın, suçlananların sayısının az olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu veriler, polis tutuklamaları ve aramalarından bunalan banliyö sakinlerinin yüksek bir bedel ödemek zorunda kaldığını da göstermektedir. Üstelik bu tutuklamalar sistematik bir şekilde resmi istatistiklerden çıkarılmaktadır. Europol’ün 2007 Raporuna göre, Fransa 2006 yılında terör suçlarıyla ilgili 342 şüpheliyi tutuklamıştır. Tutuklananların 139’u sözde İslamcı terörle ilişkisi bulunan kişiler, diğerleri ise ayrılıkçı veya solcu çevrelerle bağlantısı olan kişilerdir.⁷⁸ Yeni yasaların bazı hükümleri, normal kanun yollarından yararlanmayı da zorlaştırmaktadır. Örneğin, bir şüpheliye tutuklandığında sessiz kalma hakkına sahip olduğu söylenemeyebiliyor. Polise yardımcı olmama hakkına sahip olduğunu bilmeyen bir şüpheli, 4 gün boyunca yasal yardımdan da mahrum edilebilir. Bu 96 saatlik alıkoyma süresi içinde şüphelilerin kendilerini savunma açısından büyük bir riskle karşı karşıya olduğu anlaşılmaktadır. Üstelik anonim tanıkların ifade vermesine izin veren hüküm de uygun bir savunma yapılmasını engellemekte ve zayıf deliller kullanılmasına imkan tanımaktadır. 2006 yılında 21 kişi terör suçlarından yargılanmış ve hüküm giymiştir. Ceza alan kişiler cinayetten dolayı değil, daha çok başka suçlarla bağlantılı olarak bir terör eylemi hazırlama amaçlı komplo kurmaktan dolayı hüküm giymişlerdir. Bir kişi 20 yıl, beş kişi de 17 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Ortalama hapis cezası süresi yaklaşık 9 yıldır.⁷⁹

Son olarak, yakın dönemde kabul edilen soruşturma teknikleri, pek çok yönden mahremiyet hakkının ihlal edilmesi riskini taşımaktadır. Detektifler, kendilerine verilen geniş araştırma yetkileri sayesinde son derece kapsamlı verileri inceleyebilmektedirler. Bu araştırma yöntemlerinin tehlikesi, bunların rasgele nitelikte olmasından kaynaklanmaktadır. Polis kuvvetleri günlük işleyişin çok büyük bir kısmını kontrol edebilmektedirler: Örneğin, polis uçaklarda veya araçlarda önlem amaçlı arama yapabilmekte, arabaları arayabilmekte, evleri gizlice arayıp dinleyebilmekte veya görüntü kaydı yapabilmekte, arabaların ve diğer ulaşım araçlarının ve yolcuların hareketlerini kontrol edebilmekte, kamuya açık yerleri kamera ile gözetleyebilmektedir. En şaşırtıcı hükümler, aramanın önlem amaçlı ve rasgele yapılabilmesidir ki, bu durum pek çok sıkıntıya neden olabilir. Bu nedenle CNIL, bu tekniklerin kapsamının ve verilerin bilgisayara kaydedilmesinin yarattığı tehlike ile ilgili olarak hükümeti uyarmıştır. CNIL, veri kayıtlarının ve video kayıtlarının bir hâkimin rızası olmadan polisin emrine verilmesinin “nüfusun büyük bir kısmının hareketlerini ve günlük yaşamdaki bazı eylemleri sistemli ve kalıcı bir şekilde sınırlaması ihtimalinden” endişe duymaktadır.⁸⁰ Bu verilerin bilgisayara kaydedilmesi, bu sistematik gizli bilgilerin kötü niyetli bilgisayar korsanlarının eline geçmesi ihtimalini doğurmaktadır.

İNGİLTERE VE FRANSA ARASINDA KARŞILAŞTIRMA

Fransa ve İngiltere arasındaki en büyük fark, bu iki ülkenin tecrübe ettiği terör olaylarıdır. 2001 yılından sonra AB üye ülkelerinden yalnızca İngiltere ve İspanya büyük terör saldırılarına maruz kalmıştır. Fransa ise son 20 yıldır düzenli olarak sözde İslamcı terör olayları ile karşılaşmaktadır. Bu deneyimler iki farklı terörle mücadele yöntemini şekillendirmiştir. Fransa’nın politikası 1986 yılında terörün tırmanmasına müdahale etmek amacıyla ortaya çıkmış ve o zamandan bu yana pragmatik bir yaklaşımla 1986 yılında çıkarılan temel kanunun sağladığı imkanları genişletmeyi hedeflemiştir. İngiltere’nin politikası ise uluslararası bağlama daha paralel bir yol izlemiştir. Deneyimlerin bu şekilde farklı olması,

77 Didier Bigo, Colombe Camus, *General Overview of the French anti-Terrorism Strategy*, s. 43-44.

78 EUROPOL, *AB Terör ve Eğilim Raporu 2007*, Lahey, Mart 2007, s. 14.

79 A.g.k. EUROPOL. 15-17.

80 Didier Bigo, Colombe Camus, *General Overview of the French anti-Terrorism Strategy*, s. 63

hedefleri ve yaklaşımları da farklılaştırmaktadır: İngiltere daha çok yabancıları hedeflerken ve yurtdışında daha fazla müdahaleyi tercih ederken, Fransa daha çok kendi içine bakmakta ve banliyölerinin emniyetsizliğinden endişe duymaktadır.

Politikaların temelindeki mantık farklı olsa da, kullanılan yöntemlerin bazı noktalarda birbirine yaklaştığı görülmektedir. Öncelikle, her iki politika da terörün önlenmesine ve aşırıcılık ile mücadeleye büyük önem vermektedir. Ayrıca her iki ülke de radikallerin dışlanması için Müslüman toplumla ortaklıktan yanadır ve cezaevlerinde çalışan imamların eğitimine özel bir önem vermektedir. İkincisi, iki ülkede de soruşturmalarda teknolojiye gittikçe daha fazla yararlanılmaktadır. İnsan kaynaklı istihbarata dayanan Fransız modelinin yerini, pek çok Batı ülkesinde kullanılan ‘teknolojik istihbarat’ modeli (profil çıkarma gibi tekniklerin kullanılması, saha çalışmasının azaltılması) almaktadır. Üçüncüsü, Fransa ve İngiltere yabancılar meselesini halletmek için vatandaşlığa kabul yönetmeliklerini, yabancıların ülke topraklarına girişini veya ülkede kalışını sınırlamaya çalışmışlardır. Vatandaşlık için başvuranlar artık daha uzun süre beklemek (Fransa) veya bir dizi testten geçmek (İngiltere) zorundadırlar. Hüküm giyen teröristler, geldikleri ülkeye bağlı olarak sürülebilme, sınır dışı edilebilme veya vatandaşlıktan çıkarılabilmektedirler. Dördüncüsü, iki ülkede de vatandaşlara veya Müslüman azınlıklara karşı büyük bir ayrımcılık yapılmaktadır. Müslüman toplumlar, çok marjinal bir yüzdenin terör faaliyetleri için çok büyük bir bedel ödemişlerdir. Müslümanların tutuklanma ihtimali diğer kişilere göre çok daha fazladır. Fransa’da bu eğilim, Müslümanların yoğunluklu olarak yaşadığı banliyölerin sakinlerine aşırı bir yük getirmektedir. Bu da benimsenen politikanın olumsuz öngörülerinin, bizzat bu politikanın kendisi yüzünden gerçeğe dönüşmesine neden olmaktadır. Polis istatistiklerinde banliyö nüfusunun büyük yer tuttuğunu gören hükümet, bu nüfusu devletin güvenliğine karşı daimi bir tehlike olarak görmektedir.⁸¹ Sonuç olarak, ‘iç düşman’ üzerine yoğunlaşılması, sosyal kutuplaşmayı arttırmakta ve sosyal uyumu tehlikeye düşürmektedir (bu durum da kopmalara ve itaatsizliğe neden olabilir).

Terörle mücadele politikaları Fransa’da toplumsal uyumu zayıflatırken, İngiltere’de en büyük zararı insan hakları görmektedir. İngiltere hükümeti kamu güvenliğini sağlamak için gerekli gördüğü tedbirleri, orantılı olup olmadığına bakmaksızın almakta tereddüt etmemiştir. En kritik meseleler şunlardır: 1) Tutuklama emri olmadan alıkoyma süresi (Parlamentonun 3 ayı kabul etmemesi üzerine 28 gün olarak belirlenmiştir), Avrupa’daki en uzun alıkoyma süresidir; 2) sınır dışı edilme veya delil toplama duruşmalarında işkence yasağı çok ciddi şekilde ihlal edilmiştir; 3) Scotland Yard’ın “öldürmek için ateş et” doktrinine göre yaşam hakkı kamu güvenliğinden sonra gelmektedir; 4) adil yargılanma hakkı, davalının giyabında yapılan kapalı duruşmalarla ihlal edilmektedir; 5) ifade özgürlüğü de ‘terörü teşvik’ hükmüyle sınırlandırılmaktadır. Ancak İngiltere, Fransa ile karşılaştırıldığında insan hakları ihlallerini daha iyi kontrol etmektedir. Londra’da görev yapan bağımsız bir denetçi, terörle mücadele politikasıyla ve insan haklarının korunmasıyla ilgili düzenli raporlar hazırlamaktadır. Hazırlanan bu raporlar sayesinde Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası yürütme organının eylemlerine nezaret edebilmektedir. Bugüne değin bu prosedür iyi bir şekilde işlemiştir ve hem Lordlar Kamarası hem de Avam Kamarası, ihlallerden dolayı hükümete yaptırım uygulamışlardır. Bununla birlikte, kamaraların onay vermemesine karşın hükümet insan hakları ihlallerinde önemli bir azalma sağlayamamıştır. Aksine özgürlüğün daha da sınırlandırılması için baskı yapmaktadır. Hükümete uygulanan kontroller daha az etkili olsa da, Fransa, en azından yüzeysel olarak insan hakları taahhütlerini yerine getirmek için daha fazla çaba sarf etmiştir.

III. Sonuç

Bu çalışma esasen Türkiye, İngiltere ve Fransa'nın güvenlik politikalarının gelişiminin karşılaştırmalı bir şekilde gözden geçirilmesi ve bu politikaların insan haklarını ve sivil özgürlükleri ne ölçüde etkilediğinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu nedenle, bu çalışmada insan haklarıyla güvenlik arasındaki gerilimin, genellikle güvenlik kavramının devletin güvenliği olarak algılanmasından kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Ancak bizce güvenlik insan haklarından sonra gelmelidir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, devlet, güvenlik hakkı da dâhil olmak üzere bireylerin tüm hak ve özgürlüklerini güvence altına alan bir araçtır. Bu nedenle, bireylerin güvenliğinden bahsetmeden devletin güvenliğinden bahsetmek devletlerin birtakım haklara da sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bir başka deyişle devletlerin hakları yoktur; görev ve sorumlulukları vardır ve devletin güvenliği de esasen bireyin güvenliğini korumak için kullanılan bir araçtır. Bu nedenle, güvenlik kavramı ve güvenlik algısı, insan haklarını esas almalıdır. Özet olarak, güvenlik meselesinde devlet merkezli yaklaşımlar bir yana bırakılmalı ve insan merkezli güvenlik politikaları benimsenmelidir.

Aslında, bizlerden tehdidin çok büyük olmasından dolayı orantısız, insan haklarına ve sivil özgürlüklere aykırı 'istisnai tedbirlere' ihtiyaç olduğuna inanmamız istenmektedir. Bu, liberal demokrasiler için tehlikeli bir görevdir. Burada sorun, yukarıda incelenen üç ülkenin desteklediği tedbirlerin dikkatli bir şekilde kontrol edilmemesi halinde AB kimliğinin hayati bir parçasını oluşturan değerleri zayıflatabilecek olmasıdır. Bu da hiç şüphesiz, çok büyük bir siyasi hata, belki terör tehdidinin kendisinden de büyük bir hata olacaktır.

Tüm devletler kendi güvenliklerini yurttaşlarının güvenliğinden daha çok önemsemişlerdir. Bu nedenle de, güvenliklerinin tehlikeye girdiğini düşündükleri dönemlerde, olağanüstü önlemler almış ve istisnai birtakım düzenlemelere girişmişlerdir. Ancak İngiltere, Fransa ve diğer Batılı ülkelerde, 'terörle savaş' adına insan haklarını sınırlayan birtakım yasalar özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra çıkarılırken, Türkiye'de insan hakları ve güvenlik ilişkisi, başından beri sorunlu gözükmemektedir. Neredeyse Türkiye'de olağanüstü rejim, büyük ölçüde olağan rejim haline dönüştürülmüştür; istisna ve geçici olmaktan çıkarılıp, kural haline getirilmiş ve sürekli kılınmıştır. Bununla birlikte son yıllarda Türkiye, AB uyum süreci dolayısıyla mevzuatında ve uygulamalarında insan haklarını daha çok güvence altına alacak düzenlemeler yapıp politika değişikliğine giderken, İngiltere ve Fransa'da tersine gelişmeler görülmüştür. Bu iki ülke başta olmak üzere genel olarak Batı'da yaşanan bu gelişmeler, Türkiye'deki süreci de olumsuz yönde etkilemiştir. AB ülkelerinde insan haklarından yana geriye gidiş, Türkiye'nin de son yıllarda yeniden hem içine kapanmasına, hem de güvenlik eksenli düzenlemelere geri dönmesine yol açmıştır. Türkiye'de güvenlikçi bakışı savunanlar, bu sapmada da yine AB ülkelerinin sergilediği kötü örneklerle sığınmakta ve özgürlüklerin genişletilmesini isteyenlere Batılı ülkeleri örnek göstermektedirler.

IV. Siyasa Önerileri

FRANSA VE İNGİLTERE

- Fransa ve İngiltere, alınan tedbirlerin toplumsal uyumsuzluğa neden olmamasını sağlamalıdır. Bu bağlamda, radikalleşmeyi önlerken, ülkedeki azınlıkların kolluk kuvvetlerinin hedefi haline gelmesine fırsat verilmemelidir.
- Demokrasi olmak büyük bir sorumluluğu da beraberinde getirir. Bu nedenle Fransa ve İngiltere güvenlik politikalarının Türkiye ya da diğer ülkelere kötü örnek olmaması için gereken adımları atmalıdır.
- Fransa'da, CNIL'e vatandaşların çıkarları için daha hızlı hareket imkânı tanınmalıdır. Tavsiyeleri bağlayıcı nitelikte olmalıdır.
- İngiltere hükümeti insan hakları alanındaki itibarını zedelememeye dikkat etmelidir.
- Her iki ülkede uygulamaya giren istisnai kurallar zaman içinde sınırlanmalıdır.

TÜRKİYE

- Güvenliği insanların güvenliğine dönüştürebilmek için, öncelikle bireylere yönetime katılma ve hükümeti denetleme haklarını kullanma imkânı tanınmalıdır. Bu ise ancak parlamento ile hükümet arasındaki ilişkinin iyileşmesi ve parlamentonun hükümet üzerinde, hükümetin de güvenlikten sorumlu olanlar da dâhil, tüm idari kuruluşlar üzerinde kontrol ve yetkisinin olması halinde sağlanabilir.
- Siyasi partilerin Meclis seçimlerine katılacak adaylar üzerindeki etkisini kırmak için Siyasi Partiler Kanunu ve Seçim Kanunu'nda köklü değişiklikler yapılmalıdır. Bu meclis üyelerinin görüşlerini özgürce ifade etme ve kendi fikirleri doğrultusunda oy vermesini mümkün kılacaktır.
- Kanun tasarıları ve öneriler, komisyon üyelerine inceleme ve gerekli araştırmaları yapma fırsatı verebilmek için gecikmeksizin Meclise ve sonra da ilgili komisyona gönderilmelidir. Bu arada, sivil toplum örgütleri ve kamuoyu da yasama sürecine aktif bir şekilde katılmalı ve bunu mümkün kılacak bir mekanizma oluşturulmalıdır.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, yasama faaliyetinin insan haklarına uyup uymadığını denetleyebilecek şekilde yeniden yapılandırılmalıdır. Bu amaçla en azından İnsan Haklarını İnceleme Komisyonuna, kanun tasarılarının ve önerilerinin Türkiye'nin kabul etmiş ve imzalamış olduğu uluslararası insan hakları belgelerine uyup uymadığını inceleme görevi verilebilir.
- Özellikle kolluk kuvvetlerinin ve yargı personelinin görevlerini yaparken insan haklarına riayet etmeleri için eğitimi ihmal edilmemelidir.
- Hukuka aykırı hareket eden, dolayısıyla insan hakları ihlallerine karışmış güvenlik görevlilerinin himaye görmesi mutlaka engellenmelidir. Özellikle işkence ve yargısız infaz suçlarını işlemiş görevliler hakkında etkin soruşturma mekanizmaları kurulup işletilmeli; bunlarla ilgili yargı süreçleri ulusal ve uluslararası kamu vicdanını yaralamayacak açıklıkta ve etkinlikle gerçekleştirilmelidir.

